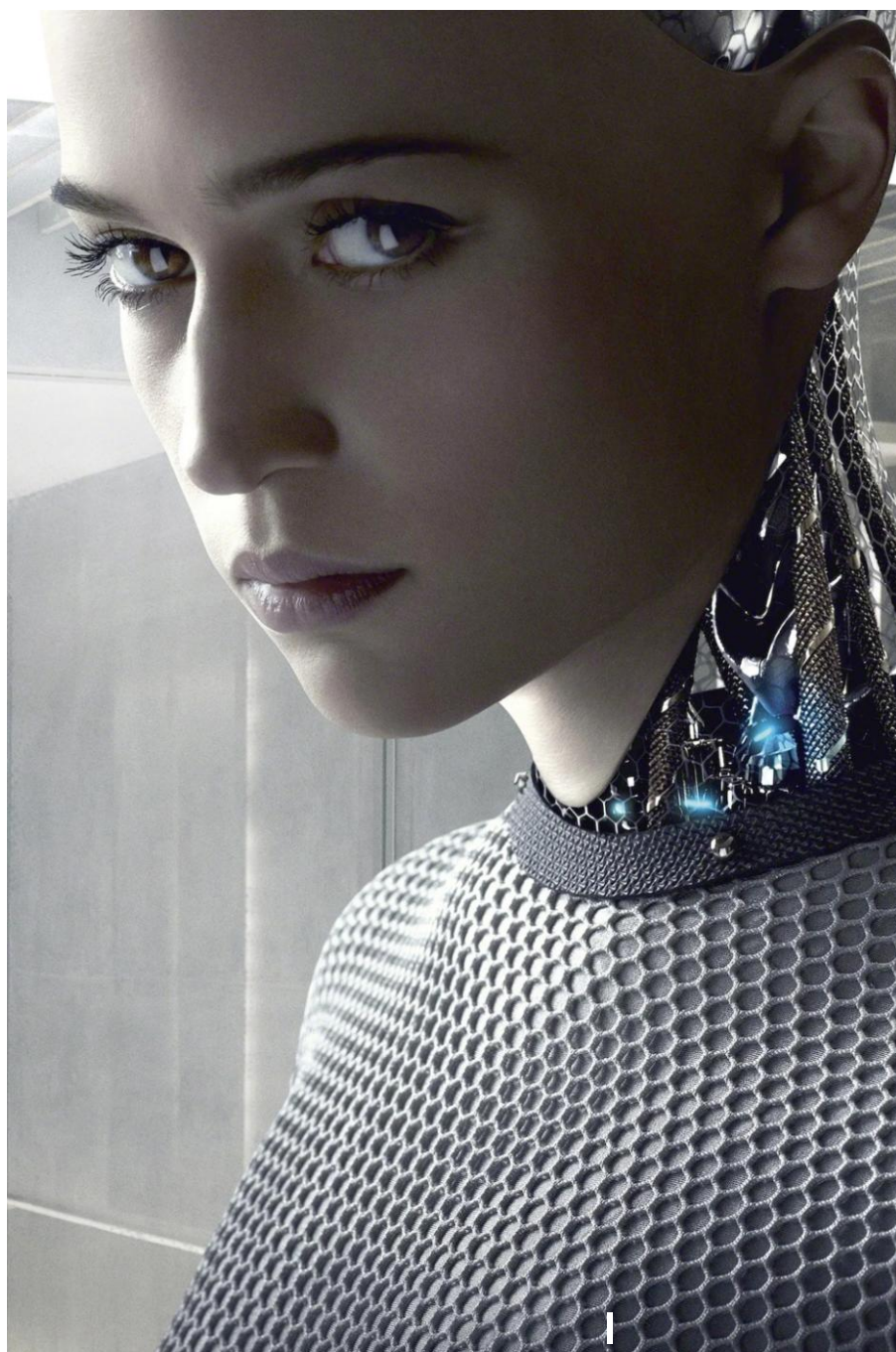

YU ISSN 0350-2899

MEDICINA U UMETNOSTI 2025

Glasilo zaječarske podružnice Srpskog lekarskog društva
The Bulletin of the Zaječar branch of the Serbian Medical Association

Izlazi od 1976.
has been published since 1976.

UREDNIŠTVO/ EDITORIAL

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK/ EDITOR-IN-CHIEF & RESPONSIBLE EDITOR

Prim Dr Sc med Dušan Bastać /MD, MSc, PhD, FESC/, Zaječar

POMOĆNIK GLAVNOG I ODGOVORNOG UREDNIKA/ ASSISTANT EDITOR

Prim Dr sci med Biserka Tirmeštajn-Janković /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Dr med Zoran Jelenković /MD/, Zaječar

ČLANOVI UREDNIŠTVA TMG

Prim Mr Sc Dr med Bratimirka Jelenković /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Mr Sc Dr med Zoran Joksimović /MD, MSc, /, Bor
Dr med Marija Ilić /MD/, Zaječar

SEKRETARI UREDNIŠTVA/ EDITORIAL SECRETARIES

Dr med Anastasija Raščanin /MD/, Zaječar
Dr med Ivana Arandelović /MD/, Zaječar

TEHNIČKI UREDNIK/ TECHNICAL EDITOR

Petar Basić, Zaječar

UREĐIVAČKI ODBOR/EDITORIAL BOARD

Akademik Prof. Dr Dragan Micić /MD, PhD/, Beograd
Prof. Dr Nebojša Paunković /MD, MSc, PhD/, Zaječar,
Prim Dr Radoš Žikić (MD), Zaječar,
Prim Dr Sc med Dušan Bastać /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Prof. Dr Biljana Kocić /MD, PhD/, Niš
Prof. Dr. Goran Bjelaković /MD, PhD/, Niš
Doc. Dr Bojana Stamenković /assist. prof, MD, PhD/, Niš
Prim Dr sci. med. Petar Paunović /MD, PhD/, Rajac
Prim Mr Sc Dr med Bratimirka Jelenković /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Prim Dr sci med Biserka Tirmeštajn-Janković /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Prim Dr sci. med. Aleksandar Aleksić, /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Prim Dr sci. med. Vladimir Mitov, /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Prim Mr. sci. med. Dr Predrag Marušić /MD, MSc/, Zaječar
Prim Mr. sci. med. Dr Olica Radovanović /MD, MSc/, Zaječar
Prim Dr sci. med Željka Aleksić /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Dr Emil Vlajić /MD/, Zaječar

LEKTORI/PROOFREADERS

Srpski jezik/Serbian language:

Prof srpskog jezika Violeta Simić, philologist, Zaječar

Engleski jezik/English language:

Prof engleskog jezika Slobodanka Stanković Petrović, philologist Zaječar
Milan Jovanović, stručni prevodilac za engleski jezik

VLASNIK I IZDAVAČ/OWNER AND PUBLISHER

Srpsko lekarsko društvo, podružnica Zaječar/
Serbian Medical Society, Branch of Zaječar
web adresa/web address: www.sldzajecar.org.rs

ADRESA REDAKCIJE/EDITORIAL OFFICE

Timočki medicinski glasnik
Zdravstveni centar Zaječar
Pedijatrijska služba
Rasadnička bb, 19000 Zaječar

ADRESA ELEKTRONSKE POŠTE/E-MAIL

tmglasnik@gmail.com
dusanbastac@gmail.com

WEB ADRESA/WEB ADDRESS

www.tmg.org.rs

Časopis izlazi četiri puta godišnje./The Journal is published four times per year.

TEKUĆI RAČUN/ CURRENT ACCOUNT

Srpsko lekarsko društvo, podružnica Zaječar 205-167929-22

ŠTAMPA/PRINTED BY

Spasa, Knjaževac

TIRAŽ/CIRCULATION 500 primeraka/500 copies

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

61

TIMOČKI medicinski glasnik /
glavni i odgovorni urednik Prim Dr Sc med
Dušan Bastać; - God. 1, br. 1 (1976)-
- Zaječar : Srpsko lekarsko društvo,
podružnica Zaječar, 1976- (Knjaževac :
Spasa). - 30 cm

Dostupno i na: <http://www.tmg.org.rs>. -
Tromesečno
ISSN 0350-2899 = Timočki medicinski glasnik
COBISS.SR-ID 5508610

TJMOČKI
MEDICINSKI
GLASNIK

TJMOK
MEDICAL
GAZETTE

Objavljeni sažeci u zborniku ne podležu stručnoj recenziji ni lektorisanju i štampaju se u obliku u kojem su ih autori poslali. Za sve stručne navode i jezičke greške odgovornost snose isključivo autori.

Organizacioni odbor TMD
Uredništvo TMG

Program prvog dana - Petak 10.10.2025.

10:00-10:30	Registracija učesnika	
10:30-10:45	SVEČANO OTVARANJE	
10:45-11:45	"MEDICINA KAO TEMA, POVOD ILI KLJUČ ZA RAZUMEVANJE UMETNIČKOG DELA" Slobodne teme. usmene i poster prezentacije radova • Milena Božinović ESTETSKE INTERVENCIJE KROZ ISTORIJU - KULT LEPOTE KROZ VEKOVE • Milan Božinović: РАДИОЛОШКИ ЗНАЦИ ИНСПИРИСАНИ УМЕТНИЦИМА И ПОП-КУЛТУРОМ – ДИЈАГНОСТИКА КРОЗ ПРИЗМУ КУЛТУРЕ • Nebojša Božinović SINDROM SLOMLJENOG SRCA I UMETNOST • Марија Мулић – Ранђеловић: ЕПИДЕМИЈЕ ЗАРАЗНИХ БОЛЕСТИ КАО УЗРОК РАЗВОЈА ХРИШЋАНСКИХ КУЛТОВА И УМЕТНОСТИ ИКОНА • Nikola Đorđević: DVE FRIDE: GRANIČNI POREMEĆAJ LIČNOSTI	
11:45-12:00	Pauza	Priprema prezentacija
12:00-12:20	Ljubomir Panajotović , Beograd	ISTORIJSKI, UMETNIČKI I MEDICINSKI ASPEKTI LJUDSKE ŠAKE
12:20-12:40	Nikola Knezi , Novi Sad	VIRTUELNA STVARNOST U SAVREMENOJ ANATOMIJI ZOOM
12:40-13:00	Vasilije Topalov , Novi Sad	PREDSTAVLJANJE ZBIRKE PESAMA PROF.DR VASILIJA TOPALOVA i FILM „LEKARI I KNJIGE“,
13:00-13:20	Dejan Đimić , Beograd	OD TUBERKULOZE PLUĆA DO NOBELOVE NAGRADE ZOOM
13:20-13:40	Слободан Николић , Beograd	УБОДИНА СРЦА: ДА ЛИ ЈЕ СПАРАФУЋИЛЕ ПРОФЕСИОНАЛНИ УБИЦА?
13:40-15:00	Pauza	Otvaranje izložbe AD MANUM MEDICI XIV Izložba plakata „Tetovaža“ Koktel
15:00-15:20	Brankica Vasić , Zaječar	MENTALNE BOLESTI U ILUSTRACIJAMA FEDERIKA BABINE
15:20-15:40	Bratimirka Jelenković , Zaječar	PREVENCIJA GOJAZNOSTI DECE I MLADIH VIĐENA OČIMA UMETNIKA
15:40-16:00	Dragana Mitrović , Knjaževac	UMETNOST DOJENJA
16:00-16:30	Stevan Jovanović , Zaječar	IGROKAZ „DOSTOJEVSKI I ZDRAVLJE“
16:30-17:00	Dodela sertifikata. Svečano zatvaranje	

Program drugog dana - Subota 11.10.2025.

10:00-10:30	Registracija ućesnika	
10:30-10:45	SVEĆANO OTVARANJE	
10:45-11:35	"MEDICINA KAO TEMA, POVOD ILI KLJUĆ ZA RAZUMEVANJE UMETNIĆKOG DELA". Slobodne teme. usmene i poster prezentacije radova • Goran Janićijević: О ПРВОЈ ЉУБАВИ ИЗ ПРВЕ РУКЕ • Zoran Joksimović: DA LI PRIMENA VEŠTAĆKE INTELIGENCIJE U MEDICINI OGRANIĆAVA UMETNOST MEDICINE? • Вера Хајдановић Мандућ: ЛЕПОТА ВАГИНАЛНОГ ПОРОЂАЈА • Ana Miljković: JEZIK BEZ REĆI: CRTANJE KAO MOST IZMEĐU UMETNOSTI I MEDICINE ZUM • Petar Paunović: MOKRANJAC I ZDRAVLJE	
11:40-12:00	Dušan Đurić, Novi Sad	IZGUBLJEN U PREVODU: PREKID KOMUNIKACIJE IZMEĐU REGENERACIJE I EPITELIZACIJE KOD HRONIĆNIH RANA
12:00-12:20	Svetlana Stojkov, Novi Sad	SOCIJALNI MARKETING KAO SAVREMENI UMETNIĆKI KANAL: VIZUELNI I NARATIVNI ELEMENTI U FUNKCIJI ZDRAVSTVENE PROMENE ZOOM
12:20-12:40	Зоран Вацућ	ДР АРТУР КОНАН ДОЈЛ – ТВОРАЦ ШЕРЛОКА ХОЛМСА
12:40-13:00	Aleksa Leković, Beograd	СМРТ МАРА: СУДСКОМЕДИЦИНСКИ И МЕДИЦИНСКИ АСПЕКТИ
13:00-13:20	Maja Radanović, Novi Sad	ANALIZA FILMA „THE SUBSTANCE“ KROZ ZAPAŽENE REFERENCE ZOOM
13:20-13:40	Bojana Cokić, Zaječar	DETINJSTVO U DREVONOM RIMU I UMETNOSTI
13:40-15:00	Pauza	Izložba fotografija lekara fotoamatera „AD MANUM MEDICI XIV“ Izložba plakata „Tetovaža“ Koktel
15:00-15:20	Jovana Nikolić, Niš.	ULOGA MEDICINE U DELIMA EDUARDA KACA, STELARKA I NILA HARBISONA
15:20-15:40	Ana Milošević, Smederevska Palanka	ИЗМЕЂУ МУЧЕНИЧКОГ ВЕНЦА И ПОЛИТИЧКЕ ЛОЈАЛНОСТИ. Мартирији светитеља у сакралној уметности.
15:40-16:00	Emil Vlajić, Zaječar.	SVEST DRUGOG: OD AVE DO TRISOLARIJANACA
16:00-16:20	Zoran Ivanov, Нови Сад	PRIKAZ KNJIGE „VODOSKOKA HUK“ autora Prim.dr.sci.med Zoran Ivanov ZUM
16:20-16:30	Dodela sertifikata. Svećano zatvaranje	

PRATEĆI PROGRAMI

- **Vasilije Topalov:** „LEKARI I KNJIGE“, Autorski film
- **Zoran Ivanov:** „VODOSKOKA HUK“, Prikaz knjige
- **Izložba plakata:** Strahinja Milenković - TETOVAŽE
- **Izložba fotografija** „Ad manum medici XIV“
- **Igrokaz:** Dostojevski i zdravlje
- **Promocija knjige** „TIREOLOGIJA KROZ VREME I POGLAVLJA“

"MEDICINA KAO TEMA, POVOD ILI KLJUČ ZA RAZUMEVANJE UMETNIČKOG DELA" SLOBODNE TEME. USMENE I POSTER PREZENTACIJE RADOVA

ESTETSKE INTERVENCIJE KROZ ISTORIJU - KULT LEPOTE KROZ VEKOVE

Milena Božinović (1), Milan Božinović (2), Nebojša Božinović (3)

1) DOM ZDRAVLJA „DR MILENKO MURATOVIĆ“ BERKOVIĆI, R. SRPSKA, BIH; 2) VOJNA BOLNICA NOVI SAD; 3) SPECIJALNA BOLNICA ZA INTERNE BOLESTI VRNJAČKA BANJA

Estetske intervencije predstavljaju deo medicinske prakse koji se razvijao paralelno sa društvenim normama i idealima lepote. Od najranijih civilizacija do savremenog doba, čovek je tražio načine da očuva ili unapredi svoj fizički izgled. Rad je urađen kao pregled literature, korišćenjem dostupnih istorijskih, medicinskih i kulturnih izvora. Analizirane su promene u estetskim praksama kroz različite epohe, sa posebnim naglaskom na medicinski značajne pomake (pojava rekonstruktivne i estetske hirurgije, razvoj anestezije, uvođenje implantata i minimalno invazivnih procedura).

Antički period: Egipćani koristili kozmetiku i biljne preparate, u Indiji je opisana rinopolastika (Sushruta Samhita, 6. vek p.n.e.), Grci i Rimljani razvijali tehnike uklanjanja ožiljaka i naglašavali proporcije tela.

Srednji vek: U Evropi estetsko ulepšavanje bilo ograničeno zbog crkvenog uticaja.

Renesansa i barok: Povratak interesovanja za izgled, upotreba pudera, perika i maskiranja nepravilnosti.

19. vek: Razvoj anestezije i antiseptike omogućilo prve ozbiljne estetske operacije.

20. vek: Ratne povrede ubrzale razvoj rekonstruktivne hirurgije. Uvedeni silikonski implantati, liposukcija, botox i hijaluronski fileri.

21. vek: Dominacija minimalno invazivnih metoda - laseri, hemijski pilinzi, PRP, radiofrekvencija, UZ lipoliza- uz fokus na prirodan izgled i individualne karakteristike.

U ovom radu osvrnućemo se na:

1. Ohaguro- Japanski običaj bojenja zuba u crno

2. Povećavanje čela u srednjem veku

3. Rinoplastika hirurga Gaspere-a Tagliacozzi-ja

4. „Beskonačna mladost“- ubrizgavanje voska (parafina) pod kožu kao rana verzija filera.

U ranim periodima naglasak je bio na ritualima i simbolici, dok je razvoj hirurgije i farmacije u modernom dobu omogućio sofisticirane procedure.

Istorija estetskih intervencija svedoči o trajnoj ljudskoj potrebi za ulepšavanjem i očuvanjem mladalačkog izgleda. Od drevnih kozmetičkih rituala do savremenih minimalno invazivnih tretmana, ove prakse pratile su društvene promene i medicinski napredak. Razumevanje istorijskog razvoja estetske medicine omogućava bolji uvid u savremene trendove i buduće pravce njenog razvoja.

РАДИОЛОШКИ ЗНАЦИ ИНСПИРИСАНИ УМЕТНИЦИМА И ПОП-КУЛТУРОМ – ДИЈАГНОСТИКА КРОЗ ПРИЗМУ КУЛТУРЕ

Милан Божиновић (1), Милена Трандафиловић (2), Милена Божиновић (3), Небојша Божиновић (4)

1) ВОЈНА БОЛНИЦА НОВИ САД; 2) МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ; 3) ДОМ ЗДРАВЉА „ДР МИЛЕНКО МУРАТОВИЋ“ БЕРКОВИЋИ, Р. СРПСКА, БИХ; 4) СПЕЦИЈАЛНА БОЛНИЦА ЗА ИНТЕРНЕ БОЛЕСТИ ВРЊАЧКА БАЊА

Сажетак: Радиолошка терминологија често користи сликовите изразе како би описала карактеристичне налазе на снимцима. Посебну групу чине знаци који носе имена познатих уметника, ликова из поп-културе и славних личности. Ови термини не само да олакшавају комуникацију међу стручњацима, већ и представљају занимљив спој медицине и уметности.

У овом приказу фокус је на знаковима као што су:

„Мики Маус“ знак - у доплер ултразвуку јетре (конфигурација портне вене и хепатичних артерија у хилусу јетре).

„Тери Томас“ знак - проширен скафолунатни простор на радиографијама рулја, назван по британском глумцу који је био познат по карактеристичном размаку између зуба.

„Наполеонов шешир“ знак - виђа се код изражене спондилолистезе на радиографијама лумбалне кичме, подсећајући на двороги Наполеонов шешир.

„Мерилин Монро“ знак - описује повећано накопљање радиофармака код мекеловог дивертикулума на сцинтиграфији.

„Казанова фрактура“ - обостране фрактуре петне кости (калкканеуса) код пада са висине, типично током бежања (као у легенди о Казанови).

„Scottie dog“ – Шкотски пас знак - користи се у описивању нормалних постериорних елемената лумбалне кичме на косим радиографијама.

„Humpty Dumpty“ фрактура - специфичан тип фрактуре у педијатријској радиологији.

Рад приказује како су уметност и популарна култура уткане у медицински језик, као и како ове референце доприносе лакшем препознавању и памћењу патолошких налаза. Истиче се важност културне разноликости у едукацији будућих радиолога.

Кључне речи: радиологија, уметници, поп-култура, визуелни знаци, медицинска едукација.

СИНДРОМ СЛОМЉЕНОГ СРЦА И УМЕТНОСТ - СУСРЕТ МЕДИЦИНЕ И ЕМОЦИЈА КРОЗ КЛИНИЧКУ И КУЛТУРНУ ПРИЗМУ

Небојша Божиновић (1), Вања Балшић (1), Зоран Чеперковић (1), Милан Божиновић (2), Милена Божиновић (3)

1) СПЕЦИЈАЛНА БОЛНИЦА ЗА ИНТЕРНЕ БОЛЕСТИ ВРЊАЧКА БАЊА; 2) ВОЈНА БОЛНИЦА НОВИ САД; 3) ДОМ ЗДРАВЉА „ДР МИЛЕНКО МУРАТОВИЋ“ БЕРКОВИЋИ, Р. СРПСКА, БИХ

Синдром сломљеног срца, познат и као Такотсубо кардиомиопатија, представља реверзибилну дисфункцију леве коморе, најчешће изазвану акутним емоционалним или физичким стресом. Иако је клинички сличан инфаркту миокарда, дијагностички налази (укључујући коронарографију) не указују на значајну коронарну болест.

Овај рад истражује повезаност синдрома сломљеног срца са уметношћу – како кроз историјске приказе бола и туге у сликарству, књижевности и музици, тако и кроз савремени уметнички израз који тематизује емоционалну рањивост и срчану симболику. Анализирају се примери уметничких дела која рефлектују стање емоционалног преоптерећења и физичког одговора организма на губитак и шок.

Циљ рада је да се, поред клиничког прегледа Синдрома, укаже на значај разумевања психолошке и културне димензије бола, као и могућност коришћења уметности у едукацији и холистичком приступу пацијентима. Уметност, у овом контексту, постаје средство изражавања, али и мост између пацијената и здравствених радника, отварајући простор за дубље разумевање емоција које могу имати соматске последице.

ЕПИДЕМИЈЕ ЗАРАЗНИХ БОЛЕСТИ КАО УЗРОК РАЗВОЈА ХРИШЋАНСКИХ КУЛТОВА И УМЕТНОСТИ ИКОНА

Марија Милић – Ранђеловић (1), Горан Јанићијевић (2)

1) ЗДРАВСТВЕНИ ЦЕНТАР ЗАЈЕЧАР; 2) ПРАВОСЛАВНИ ЦЕНТАР ЗА МЛАДЕ СВ. ПЕТАР ДАБРОБОСАНСКИ, ИСТОЧНО САРАЈЕВО

Идеја о чудотворењу сакралних слика у контексту здравља и исцељења од најразличитијих болести изузетно је стара и своје порекло највероватније води из политеистичке културе.

Тако је нпр. била оличена у обреду ноћења верних крај неког монументалног кипа Асклепија/Ескулапа или Сераписа у Египту у нади на његово исцељујуће дејство. У почетку подозриво према ликовном представљању Хришћанство је, потом, на уметничким приказима изградило снажан култ из којег је произишао и феномен чудотворства. У делу "Чудотворна икона у Византији", Бојан Миљковић дотиче се и теме настајања и развоја култа здравствене чудотворности икона у Византији. У раздобљу Јустинијанових реформи у другој половини VI века осиромашење становништва, поделе и ратови произвели су осећања несигурности и неизвесности. Поред очекивања помоћи од кулtnих/чудотворних икона у свакодневном животу ромејски народ се уздао и у њихово чудотворно дејство исцељења од различитих болести: "Веровало се у њихово терапеутско дејство, лечиле су најразличитије болести, од безазлених, али непријатних, попут зубобоље или дијареје, па до најтежих облика парализе, куге или лепре. Веровало се, такође, да могу изгонити демоне и да отклањају урођене или стечене телесне недостатке, попут слепила, хромости или сакатости". У томе се такође уочава извесни рецидив паганства, те се чини да је таква врста магијског схватања слике у супротности са хришћанском вером.

Велики страхови и осећање немоћи и неизвесности током болести, са друге стране, логично су производили очекивања такве врсте те се ова византијска пракса наставила на истоку и западу, особито током великих епидемија бубонске куге. То је једна од фокусних тема дела Путевима "итало-критских" традиција аутора Горана М. Јанићијевића и Драгане Ј. Јањић. Аутори су изнели тезу да је један од подстицајних чинилаца веома развијене продукције поствизантијских икона од XVI до XVIII века управо представљао култ здравственог чудотворства итало-критских икона у контексту ширења "црне смрти" како је називана куга. Апотропејска *antipeste* функција најпре је препозната у иконографском типу Пресвете Богородице - Утешитељка или на млетачком простору прозване - *Madre della Consolazione*. Такође на једној икони типа *Madre della Consolazione* уз Богородицу приказан је и свети Рок (*Rocco*). Из његовог животописа сазнаје се да је и сам био оболео од куге и будући да је био исцељен његов култ је добио *antipeste* карактеристике и посебно развијен на далматинском приморју али и широм Европе.

Што се тиче подручја Зајечара, чудотворно избављење од уништавања града током Другог светског рата повезује се са визијом грађана окупљених у подруму куће Лаловића у Драшковићевој улици (данас Светозара Марковића). Окупљенима се указао лик Богородице, што су они схватили као знак избављења.

Наша тема појављује се и током пандемије COVID-19 у организацији Народног музеја Зајечар. Изведено је осликавање лика Богородице и то управо - Утешитељке, као евокација њене улоге у наведеној епидемији куге. Такође је снимљен и видео материјал, приказиван у оквирима телевизијског програма (zamedia.rs). Било је то сећање на још једну од бројних релација уметности и здравља, односно уметности и медицине.

DVE FRIDE: GRANIČNI POREMEĆAJ LIČNOSTI

Nikola Đorđević

ZDRAVSTVENI CENTAR ZAJEČAR, DOM ZDRAVLJA ZAJEČAR

Гранични поремећај личности представља озбиљан поремећај менталног здравља који у основи карактеришу нестабилност у самоперцепцији, перцепцији других и генерално изразита нестабилност у емоционалном функционисању (DSM-5). Постоје два основна приступа у објашњавању настанка граничног поремећаја личности. Један наглашава улогу наследних, биолошких и органских фактора, док други ставља акценат на психолошки развој и посебно на трауматске догађаје из детињства. Поремећај се најчешће препознаје код жена, што се повезује управо са таквим раним искуствима. Као последица тога, особе са овим поремећајем често имају тешкоће у социјалном, породичном и радном функционисању. Особа са BPD има poteškoće у одржавању стабилне слике о себи, лични идентитет доживљава нестабилно и/или променљиво, постоји евидентна poteškoća у интеграцији личности у функционалну целину, што значи да постоји константан *splitting* унутар selfa. Ова унутрашња слика, јасно се последично пресликава на све њихове значајне односе у животу, где постоји одлажење из једног екстрема у други, личности око себе доживљавају црно или бело, реакције на кондуктивну критику или конфронтације знају да буду бурне праћење дејавацијом супротне стране. Такође насупрот

devalvaciji, dominira i idealizacija osobe koja BPD osobi u datom trenutku ili periodu života prija ili je podržava u impulsivnim odlukama. Intenzivne afektivne reakcije i nagle promene raspoloženja bez dovoljno jasnih razloga i socijalnih stimulansa, su česte i jako neprijatne za okruženje, jer mogu se desiti bilo gde i ne postoji mogućnost odlaganja reakcije. Mehanizam odbrane koji dominira je ranije pomenuti splitting, njegovo korišćenje je rigidno i hronično, on upravo podrazumeva podelu na pozitivno i negativno- na crno i belo kako unutar osobe tako i u socijalnim kontekstima (DSM-5).

Posmatranjem i proučavanjem lika i dele poznate slikarke Frida Kahlo, jasno možemo prepoznati obrise BPD. U svojim umetničkim delima Frida je imala sklonost da prikazuje dve strane iste celine, jasno podeljenje i konfrontiranje. Primer koji izdvajamo kao najdominantniji kada govorimo o njenim delima jeste umetnička slika Dve Frida, koja prikazuje dve Frida koje su pozicionirane jedna nasuprot druge, jedna verzija umetnice naslikana je u meksičkoj narodnoj nošnji a druga verzija u evropskoj odeći, one su povezane krvotokom. U kontekstu BPD jasno i nedvosmisleno je prikazan splitting identiteta unutar umetnice, ali i pokušaj da se krvotokom ta dva dela iste ličnosti integrišu u celinu. To deluje jako bolno, te možemo zaključiti da je u slučaju Frida njena umetnost bila pokušaj integracije, emocionalne ekspresije psiholoških poteškoća unutar nje same i pokušaj samomedikacije- art terapije. Pored ovog umetničkog dela i u mnogim drugim delima Frida prikazuje splitting. Kada se korišćenjem vremeplova koji nazivamo beleženje istorije vratimo u Fridino detinjstvo, primetićemo da je zabeležena rana trauma- oboljevanje od poliomijelitisa, te je kasnije u adolescenciji doživela i saobraćajnu nesreću, sugriše nam se da su ove dve traume imale veliki uticaj na formiranje BPD-a. U dvadesetim godina Frida otpočinje vezu, koja brzo prerasta u brak sa umetnikom Diegom Riverom, njihovu vezu su karakterisale brojne turbulencije, savremeni stručnjaci ovakve odnose kolokvijalno nazivaju plesom BPD i NPD.

Disklejmer: Frida Kahlo nikada zvanično nije imala postavljenu dijagnozu BPD.

RUKA JE BILA PRVA - ISTORIJSKI, UMETNIČKI I MEDICINSKI ASPEKTI LJUDSKE ŠAKE

Ljubomir Panajotović (1), Marko Panajotović (2), Rade Panajotović

1) ETERNA HOSPITAL BEOGRAD; 2) MEDICINSKI FAKULTET U BEOGRADU

Ljudska ruka je još od praistorije u središtu umetnosti, ne samo kao sredstvo stvaranja, već i kao važan fokus prezentacije. Otisci ruku su najstariji oblik umetnosti u ljudskoj istoriji. Slike ruku nedavno nađene u pećinama indonežanskog ostrva Sulawesi stare oko 40 000 godina sugerišu da je predstavljanje ruke jedan od prvih umetničkih impulsa Homo Sapiensa. Ovaj oblik pećinske umetnosti, nastao stavljanjem ruke na zid pećine i prelaženjem bojom po njoj, formira karakterističnu negativnu sliku ruke okruženu pigmentom. Tačna svrha ovih slika nije poznata; neki nalazi sugerišu da nisu bile samo ukrasi, možda su imale versku ili ceremonijalne svrhe. Neke slike prikazuju amputirane prste.

Slike ruku ostale su uglavnom ravne i stilizovane hiljadama godina. Interakcija između umetnosti i nauke dostigla je uspon tokom renesanse... Anatomske detalje, odnos prema drugim strukturama ljudskog tela, uloga u kompoziciji i simbolički aspekti ruku izučavani su u istorijskim i umetničkim kontekstima umetničkih dela od predistorije do 20. veka. Umetnici poput Leonarda i Mikelandela proučavali su ljudsko telo i sa umetničkog i sa naučnog stanovišta. Ovaj period pružio je najviše studija ruku do sredine 19. veka, s varijacijama u skladu sa društvenim trendovima i modom, sa ponovnim usponom u 20. veku. Paralelno s tim, zbog intenzivnog bavljenja anatomijom gornjih ekstremiteta, razvijala se i hirurgija šake i drugi metodi lečenja oboljenja, povreda i rehabilitacije funkcije šake. Odnos između plastične umetnosti (slika, skulptura, film, fotografija) i hirurgije šake je konstantan kako u profesionalnom tako i u akademskom životu lekara posvećenih ovoj hirurškoj specijalnosti. Klasične i savremene knjige o hirurgiji šake i specijalizovani naučni časopisi koriste reprodukcije umetničkih dela pri ilustraciji naučnih tekstova. Istorija medicine često je analizirala reprodukcije umetničkih dela (skulpture i slike) za proučavanje evolucije tehnika lečenja i poznavanje bolesti. Deformiteti izazvani reumatoidnim artritisom, i drugih stečenih i urođenih anomalija proučavani su detaljnim posmatranjem umetničkih dela. Prikazivanje ruku u vizuelnoj umetnosti ima primordijalnu ulogu u estetskom i simboličkom sadržaju umetničkih dela i, aspekt ruku je direktno povezan sa stilom ere i umetnikovim individualnim sposobnostima.

U medicinskoj ikonografiji, ruka ima posebno mesto. Prikazi svetaca kao što su sveti Kozma i Damjan, koji simbolizuju božansku i lekarsku moć izlečenja, često se fokusiraju upravo na gestove ruku. Anatomija šake bila je predmet proučavanja još od Galena, a pravi procvat doživljava u renesansi, kada se anatomija i umetnost ponovo susreću. Moderna hirurgija, naročito mikrohirurgija i rekonstruktivna hirurgija šake, predstavljaju vrhunac sinergije znanja, osećaja i preciznosti koje ljudska ruka kao alat može da ponudi.

Ali, ne samo u vizuelnim umetnostima, ruka je čest motiv i drugih umetničkog dela. U našoj narodnoj epskoj poeziji Malom Radojici zabijaju klince pod nokte, Kosovka devojka plače nad odsečenom rukom Orlovića Pavla, a Marko Kraljević desnicom rukom cedi suvu drenovinu. U narodnoj lirskoj poeziji kod "Devojke iz grada" "Bele (su) ruke, a prsti ko dirke", ruke su "Bele ruke, nežne ruke", poziva se "Dodaj da ti ruke grejem" jer su "Hladne ruke, tužne oči", ruke su na rastanku "Pruži ruku na rastanku" i "Raširi ruke, o majko stara", a Šaban Šaulić poručuje "Sudbina je moja u rukama njenim". U dečkoj poeziji ruke treba prati i "Peri ruke, ručice". Kornijeva grupa peva "Ruke jedne žene ... kao ruke moje majke", Indeksi "Ruke pružam", a Rundek u pesmi "Ruke" kaže da "to što radi to su ruke". Najpoznatija Zaječarska rok grupa su "Zlatni prsti".

Ne smemo zaboraviti ni "Gorski vijenac" (A u ruke Mandušića Vuka...), ni romane "Ljudi sa četiri prsta" i "Peti prst", "Leva ruka tame", ni knjigu eseja "Srećna ruka"...

Ruka lekara, sa jedne strane, i ruka umetnika, sa druge, dele zajedničku oslonjenost na znanje, intuiciju, praksu i kreativnost. U savremenom dobu, razvoj robotike, protetike i biotehnologije dodatno otvara nova polja interakcije između medicine i umetnosti, gde ruka – bilo biološka, mehanička ili simbolična – ostaje u centru pažnje.

VIRTUELNA STVARNOST U SAVREMENOJ ANATOMIJI

Nikola Knezi (1), Marija Mandić Matarić (2)

1) UNIVERZITET U NOVOM SADU, MEDICINSKI FAKULTET, KATEDRA ZA ANATOMIJU, NOVI SAD; 2) OPŠTA BOLNICA SUBOTICA, ODELJENJE ZA INTERNU MEDICINU, SUBOTICA

Tradicionalna nastava anatomije podrazumeva preciznu obdukciju leša (kadavera) sa naknadnim konzerviranjem, fiksacijom i modelovanjem organa i/ili kompletnih organskih sistema dobijenih ovom procedurom uz poštovanje svih etičkih principa. Takođe, od izuzetnog su značaja i pomoćna sredstva za sticanje znanja o anatomiji čoveka u vidu kvalitetnih udžbenika, praktikuma, anatomskih atlasa i crteža. Ova pomoćna sredstva nastaju na temeljima bogatog iskustva anatomske obdukcije stečenog tokom velikog broja obdukcija i analiza građe čovečijeg tela.

Krajem XX i početkom XXI veka, u eri digitalizacije, pojavile su se nove mogućnosti ali i potrebe u nastavnim procesima. Upotreba mobilnog telefona, ličnog računara, laptopa (notbuka) u svakodnevnom životu dovodi do njihove inkorporacije i u obrazovne procese. Dijapazon mogućnosti je postao izuzetno velik, stoga je potrebno svaku od nastalih ideja detaljno analizirati i proceniti iz perspektive stručnosti, didaktike, retorike i etike.

Virtuelna stvarnost (engl. Virtual reality - VR) predstavlja sve pristupačniji resurs u obrazovanju lekara, kako u bazičnim tako i u kliničkim granama medicine. Fotogrametrija, preklapanje dvodimenzionalnih slika i fotografija (2D), modelovanje trodimenzionalnih objekata (3D) se koriste u izradi „anatomskih modela“ koji se mogu upotrebiti u nastavnom procesu. Proces snimanja dvodimenzionalnih fotografija (2D) i njihovo spajanje u trodimenzionalni objekat (3D) se može sprovoditi standardnom opremom (mobilni telefon, fotografska oprema, 3D skener) i softverskim programima za fotografiju i digitalne snimke koji su lako dostupni na tržištu. Ovaj proces najčešće podrazumeva serijsko fotografisanje anatomskih preparata i modela dobijenih tokom obdukcije iz velikog broja perspektiva kamerom visokih kvaliteta. Što je veći broj načinjenih digitalnih snimaka to je veća preciznost konačnog 3D modela. Načinjeni digitalni snimci se generišu u softverske programe koji daljom obradom izrađuju virtuelni 3D model. Dobijeni 3D model se može fizički izraditi upotrebom 3D štampača ili se generisati u softverski program kako bi se model posmatrao upotrebom naočara za virtuelnu stvarnost.

PREDSTAVLJANJE ZBIRKE PESAMA PROF. DR VASILIJA TOPALOVA*Vasilije Topalov*

NOVI SAD

Pred Vama su delovi recenzija knjiga kao i segmenti intervjua koje je za novosadske medije dao Prof. dr Vasilije Topalov o svojim knjigama poezije, proze, bavljenju kardiologijom i osnivanju seksološke sekcije DLV- SLD.

Ovo je jedna od zbirke poezije koju je ovaj novosadski kardiolog napisao dok se u profesionalnom životu bavio kardiologijom, elektrofiziologijom, ritmologijom. „Poezija me oslobađala od svakodnevnog stresa, dala je mogućnost sagledavanja smisla, spoznaje problema“.

„Za svoje čitaoce kaže da su retki, ali poznati. Pored Šerbedžije, recenzenti su mu bili Draško Ređep, Puriša Đorđević, Laslo Tot i mnogi drugi. Na njegove pesme muziku su komponovali Ljiljana Petrovič i Hašim Kučuk Hoki.“

Napisao je još dva romana, dve drame, nekoliko knjiga proze, snimio dva stručna filma za edukaciju studenata i jedan kratkometražni "Lekari pišu knjige". Pobedio je i na konkursu za najbolju erotsku priču u Srbiji.

Prof. dr Topalov je predavao na medicinskom fakultetu u Novom Sadu, gde je iza sebe ostavio osam naučnih knjiga i 32 naučna rada. Za svoje pisanje je rekao „telo volim, s dušom se poigravam, a iz prošlosti se nadam.“

U jednom od intervjua Prof. dr Topalov je za sebe rekao „Bio sam prvi sekretar novoosnovane Kardiološke sekcije Vojvodine pre više od 50 godina, a sada sam prvi predsednik Seksološke sekcije Vojvodine. Sve ostalo se dogodilo između, čak i ono što nikad nije bilo.“

Za udžbenik Klinička seksologija I tom pisao je poglavlje o ljubavi. Tada je izjavio „Bilo mi je izuzetno naporno, jer pretakanje emocija u definicije i saznanja može da bude izuzetno bolno, te da samu ljubav dovede do apsurdna. Neke stvari ne treba razjašnjavati, jer se mogu bestraga izgubiti, a naše emocije izbledeti.“

„U medicini sam objavljivao mnogo stručnih knjiga i možda je pisanje pesama jedan lagani ventil. Zapravo, da se oslobodim od tog napornog rada. Da bih napisao članak u medicini, morao sam mnogo toga pročitati. Potreban je ogroman napor, a uspeh od toga rada je prevahodno na obogaćivanju mog znanja. Pesma je, pre svega, užitek za onog ko stvara, jer on uživa dok piše. Ukoliko mu se malo posreći, on može to i da objavi. Da li će se nekome svideti, to ne znam, ali sam zadovoljan što sam deo sebe stavio na papiru i što sam se oslobodio tog egzibicionizma, i došao do nekog zadovoljstva. Dileme u tome da li sam više lekar ili pesnik nema, jer nisam podvojena ličnost, a oba poziva me čine sretnim.“

„Godina devedestih počinjao je rat u ovim krajevima, a ja sam objavio četiri knjige poezije. Tih devedesetih napisao sam prvi antiratni roman „Raskol“, dnevnik ispisan tokom bombardovanja Srbije, i mnogo stručnih radova i knjiga.“

„Pesme sam voleo da pišem posebno u kasnim večernjim satima, posle čaše dobrog vina, ili malo više vina. Uživao sam u mašti izmešanoj sa zbiljom, u priviđenjima koja su krala snove onima koji su već spavali. Kada bih pročitao pesme bio sam srećan i zadovoljan. Međutim, ujutro nakon buđenja i ponovnog čitanja, u ovom novom životu, često nisam prepoznavao svoje snove, radosti i tuge. Kao da sam juče bio negde drugde, kao da sam bio srećniji, nasmejaniji, prepoznatljiviji.“

Prilikom promocije udžbenika Klinička seksologija II tom 2024. godine u izdavačkoj kući Prometej, autor pesama Prof. dr Vasilije Topalov, zajedno sa kolegicom sekretarkom seksološke sekcije Prim. dr Majom Radanović i jednim profesionalnim glumcem su čitali pesme iz zbirke Prof. dr Vasilija Topalova uz akustičnu pratnju novosadske grupe „Garavi sokak“.

OD TUBERKULOZE PLUĆA DO NOBELOVE NAGRADE

Dimić Dejan (1), Roksandić Milenković M. (1), Dimić N. (2)

1) GRADSKI ZAVOD ZA PLUĆNE BOLESTI I TB BEOGRAD; 2) KLINIČKO BOLNIČKI CENTAR „DR DRAGIŠA MIŠOVIĆ DEDINJE,,

Tuberkuloza je jedna od najraširenijih zaraznih bolesti u svetu, prisutna od prastarih vremena (neolitsko doba) i smatra se da je njom zaraženo između 2 i 3 milijarde ljudi. Svake godine se zarazi oko 9 miliona ljudi. U većini slučajeva, bolest je asimptomatska i latentna, ali u jednom od oko deset slučajeva napreduje u aktivnu bolest. Nelečena tuberkuloza dovodi do smrti u više od 50% bolesnika.

Od 1650.-1900. godine, tuberkuloza je bila uzrok jedne od pet smrti u Evropi. Prvi sanatorijum za lečenje tuberkuloze je otvoren u Poljskoj 1859. godine u Sokolvsku, od strane Hermana Brehmera. Izazivača tuberkuloze je 24. marta 1882. godine otkrio Robert Koh za šta 1905. godine dobija Nobelovu nagradu za ovo otkriće.

Albert Calmette i Camille Guérin su tvorci prve uspešne vakcine protiv tuberkuloze. 1943. godine Waksman je otkrio Streptomycin, a iste godine otkriven je i PAS, te je započeta nova era lečenja tuberkuloze.

Brojni svetski i naši umetnici su bolovali, neki i umrli od tuberkuloze i ona je na različite načine imala uticaj na njihovo stvaralaštvo.

Jedan od njih je bio i Ivo Andrić jedini Srbin dobitnik Nobelove nagrade. Rođen je 1892. godine u selu Dolac kod Travnika. Detinjstvo je proveo u Višegradu, gde je završio i osnovnu školu. Godine 1903. upisuje Veliku gimnaziju u Sarajevu, kada počinje da piše prve pesme. Kao gimnazijalac, Andrić je bio veliki pobornik integralnog jugoslovenstva i pripadnik nacionalističkog pokreta Mlada Bosna, čije delovanje je kulminiralo ubistvom Franca Feridnanda u Sarajevu na Vidovdan 28. juna 1914. godine. Godine 1912. počinje da studira na Mudroslovnom fakultetu Kraljevskog sveučilišta u Zagrebu. Zatim odlazi u Beč, koji ne prija njegovom krhkom zdravlju, pa prelazi u Krakov da bi nastavio studije na tamošnjem filozofskom fakultetu. U Krakovu ga zatiče vest o atentatu koji je izveo njegov saborac iz Mlade Bosne, Gavrilo Princip, pa Ivo odlazi iz Poljske i kreće prema Bosni. Austrijska policija ga hapsi u Splitu i prebacuje ga u tamnicu u Mariboru, u kojoj će kao politički zatvorenik ostati do marta 1915.

Po izlasku sa robije, Andrić u Ovčarevu i Zenici ostaje sve do leta 1917. godine i zbog ponovljene bolesti pluća odmah odlazi na lečenje u Zagreb. Tu Andrić dočekuje opštu amnestiju i aktivno se uključuje u pripreme prvog broja časopisa „Književni jug“. U Zagrebu ga zatiče i slom Austrougarske monarhije, a potom i ujedinjenje i stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. U oktobru 1919. godine počinje i svoju političku i diplomatsku karijeru kao činovnik u Ministarstvu vera u Beogradu.

U Beogradu mu je te 1920. godine štampana pripovetka „Put Alije Đerđezela“. Po povratku iz Vatikana, 1921. godine, Andrić je postavljen za činovnika u Generalnom konzulatu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Bukureštu, a već sledeće diplomatski put ga vodi u konzulat u Trstu. Objavljuje pripovetke „Za logorovanje“ i „Žena od slonove kosti“, kao i poznati ciklus pesama „Šta sanjam i šta mi se događa“. Godine 1923. postaje vicekonzul u Gracu, a nastaje problem zato što nije završio fakultet, pa mu prete otkazom iz nadležnog Ministarstva inostranih dela. Ponudili su mu da fakultet završi državnim ispitom ili doktorkom disertacijom, a Andrić bira drugu opciju. U Gracu je 1924. godine odbranio doktorsku tezu „Razvoj duhovnog života u Bosni pod uticajem turske vlasti“ i tako stekao pravo da se vrati u diplomatsku službu, što i čini kada biva postavljen u političko odeljenje Ministarstva inostranih dela. Godine 1926. primljen je u Srpsku akademiju nauka i umetnosti. Sledi postavljenje za vicekonzula Kraljevine Jugoslavije u Marselju, a zatim i mirniji diplomatski period u Parizu, u koji stiže 1927. godine, na tri meseca. Andrić je iskoristio boravak u gradu svetlosti da zaroni među police Nacionalne biblioteke i arhiva Ministarstva inostranih poslova, prikupljajući građu o Bosni na početku 19. veka za svoja buduća velika dela. Posao vicekonzula preuzima u jugoslovenskom poslanstvu u Madridu. Objavljuje pripovetku „Most na Žepi“, a zatim ide u Brisel, pa u Ženevu, gde radi kao sekretar delegacije Kraljevine Jugoslavije pri Društvu naroda. Drugo diplomatsko putovanje Ive Andrića 1933. godine ga ponovo vraća u Beograd, kada postaje savetnik u Ministarstvu inostranih dela.

1934. godine u „Srpskom književnom glasniku“ mu izlazi prvi deo knjige „Jelena, žena koje nema“. U međuvremenu postaje načelnik političkog odeljenja Ministarstva inostranih dela. Veliki pisac, koji u plodnoj diplomatskoj karijeri bio svedok važnih trenutaka, godine 1939. postaje opunomoćeni ministar i poslanik Kraljevine Jugoslavije u Berlinu. Akreditivne prilike dolaska u glavni grad Nemačke predaje

kancelaru Rajha Adolfu Hitleru. Videvši u kom pravcu ide Nemačka, u proleće 1941. godine Andrić nadležnima u Beogradu nudi ostavku. Njegova ostavka nije prihvaćena i 25. marta u Beču prisustvuje potpisivanju Trojnog pakta. Dan posle bombardovanja Beograda 1941. godine, Andrić se sa osobljem Poslanstva povlači iz Berlina i vraća u okupirani Beograd. Odbija da primi penziju i živi kao podstanar u burnim ratnim godinama. Nije potpisao pronemački „Apel srpskom narodu“ i odbija da mu se objavljuju pripovetke dok narod pati i strada. U stanu u Prizrenskoj ulici i tišini koju presecaju bombe i ratna razaranja, Andrić dovršava svoja dva najveća dela — „Travničku hroniku“ i „Na Drini ćuprija“. Oba su objavljena 1945. godine

Mnogobrojna porodica, otac i braća Ive Andrića su болоvali od tuberkuloze, a i sam Ivo Andrić je dugo болоvao od te bolesti. Tuberkuloza mu se razbuktavala nekoliko puta u toku života. Prvi put u IV razredu kada je zbog bolesti imao 119 izostanaka iz škole, a to je za posledicu imalo slabu marljivost, gubitak interesa i loš uspeh u školi, te je gimnazijsko školovanje je završio sa ispodprosečnim ocenama u svojoj dvadesetoj godini. Naredni boravci u Zagrebu, Beču i Krakovu praćeni su lošim zdravljem i vidnim znacima bolesti kao što su gubitak telesne mase, opšta slabost i iscrpljenost. Bolest se pogoršavala boravkom u memljivim zapuštenim tamnicama Splita i Maribora, te u izgnanstvima u Ovčarevu i Zenici. Zbog fizičkog propadanja i napredovanja opake upale, amnestiran je i nije mogao biti mobilisan, te se kratko vrijeme lečio u sarajevskoj Vojnoj bolnici, Zeničkoj bolnici i na kraju, 1917. god. u Bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu.

U godini završetka Prvog svetskog rata, zbog daljeg pogoršanja bolesti, uz vidnu fizičku oslabiljenost, pokušao je sa klimatskim lečenjem u Krapini i Crikvenici.

Ipak, krajem 1918. godine, u vreme završetka Prvog svetskog rata, pojavilo se opasno kavernozno plućno krvarenje. Pola godine nakon toga se lečio u Splitu i Sutivanu na Braču, te je konačno osjetio poboljšanje i oporavak pred početak svoje diplomatske karijere u jesen 1919.

Poslednji put mu se TB razbuktala na početku Drugog svetskog rata, kada je radio u diplomatiji i kada su mu sticajem okolnosti bili dostupni studijski eksperimentalni lekovi za lečenje TB, tako da je duže od godinu dana pio PAS (paraaminosalicilnu kiselinu).

Para-aminosalicilna kiselina (PAS) $C_7H_7NO_3$ se danas, upotrebljava u obliku natrijumske soli (PAS-Na) u većim dozama (do 30 g dnevno) kao antituberkulozni lek druge linije za lečenje multirezistentne tuberkuloze, delujući tako što inhibira sintezu folne kiseline u bakterijama, sprečavajući njihov rast, ali se koristi ograničeno zbog nuspojava i dostupnosti novijih lekova.

Para-aminosalicilna kiselina (PAS) se koristi u lečenju TB od sredine prošlog veka (zvanično od 1943. kada ga je otkrio Jörgen Eric), a mehanizam dejstva ovog antibiotika otkriven je tek nedavno. Na osnovu sličnosti u strukturi PAS i prekursora para-aminobenzoične kiseline (PABA) i antagonizma ova dva molekula, prvobitno je pretpostavljeno da PAS ometa sintezu folata putem inhibicije dihidropteroat sintaze (DHPS). Međutim, nedavno je pokazano da se PAS inkorporira u metabolički put folata putem DHPS i dihidrofolat sintaze (DHFS/folC), dovodi do produkcije antimetabolita hidroksil dihidrofolata, koji zatim inhibira DHFS. Drugim rečima, antibiotik imitira supstrat esencijalnog enzima dovodeći do formiranja bioaktivnog produkta, koji zatim zaustavlja metabolički put.

Proces proizvodnje za para aminosalicilnu kiselinu uključuje reakciju anilina sa hloroctenom kiselinom. Dobijeni proizvod se zatim dalje obrađuje kako bi se dobio konačni proizvod.

Mogući efekti uključuju alergijske reakcije (kod 1-5%, uključujući osip), gastrointestinalne smetnje (mučnina, dijareja, kod 10-20% pacijenata), hepatotoksičnost (retko, povišeni jetreni enzimi) i hipotireozu.

U vreme studijskog ispitivanja najčešći neželjeni efekat je bio nesanica, što je modifikacijom anilina i hidroksilnih grupa izbegnuto.

Pojedini biografi navode da je Andrić u stanu u Prizrenskoj ulici u vreme Drugog svetskog rata u tišini koju presecaju bombe i ratna razaranja, dovršavao svoja dva najveća dela - „Travničku hroniku“ i „Na Drini ćuprija“, pišući uglavnom noću.

Postavlja se pitanje da li je nesanica kao neželjeni efekat PAS, u to vreme studijskog/ eksperimentalnog leka za lečenje tuberkuloze bila uzrok razbuktavanja stvaralačke energije noću i posredno uzrok nastanka najvećeg Andrićevog dela „Na Drini ćuprija“ u kojoj je epskom snagom oblikovao motive i sudbine istorije svoje zemlje, za šta je 1961. dobio Nobelovu nagradu za književnost.

Andrićevi zdravstveni problemi su verovatno uzrok preovladavanja melanholije u njegovom književnom delu, ali nas njegov život i delo navodi na zaključak da stvaralački duh svojom snagom može

ojačati urušeno telo, da jedan bolešljiv mladić, krećući se ivicom zdravstvene provalije, može poleteti neslućenim visinama, putem fenomenalne karakterizacije kompleksnih likova i suptilnog oslikavanja lica i naličja života.

Literatura:

1. Delo Ive Andrića u kontekstu evropske književnosti i kulture : zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa, Beograd : Zadužbina Ive Andrića 1981
2. Zbornik radova o Ivi Andricu, Beograd : SANU 1979.
3. Predrag Matvejević: Staze, znakovi, osame; /www.libero.it/
4. Beatrice Bishop Berle: Emotional Factors and Tuberculosis; A critical review of the Literature, 1948.
5. Hardman JG, Limbird LE, Gilman AG. (2001.) Goodman & Gilman's The Pharmacological Basis of Therapeutics. New York : McGraw -Hill.
6. Knox C., Law V., Jevison T., Liu P., Ly S., Frolkis A., Pon A., Banco K., Mak C., Neveu V., Djoumbou Y., Eisner R., Guo AC., Wishart DC (2011.) "DrugBank 3.0 : a comprehensive resource for omics research on drugs". Nucleic Acids Res.39 : D 1035-41.
7. David S. Wishart, Craig Knox, An Chi Guo, Dean Cheng, Savita Shrivastava, Dan Tzur, Bijaya Gautam, Murtaza Hassanali (2088.) "DrugBank a knowledgebase for drugs, drug actions and drug targets". Nucleic acid res.36.
8. Škodrić Trifunović Vesna, Nagorni Obradović Lj. : Second-line antitubercular agents and their adverse effects October 2006 Vojnosanitetski pregled 63(9):831-4
9. dr Irena S. Arandelović „Vrste, filogenetske karakteristike i genetička osnova rezistencije multirezistentnih sojeva Mycobacterium tuberculosis kompleksa izolovanih u Srbiji“. Doktorska disertacija Beograd, 2015
10. World Health Organization (2009). „The Stop TB Strategy, case reports, treatment outcomes and estimates of TB burden“. Global tuberculosis control: epidemiology, strategy, financing. crp. 187—300. ISBN 978-92-4-156380-2.
11. Savić, B., Vuković, D., Dakić, I., Arandelović, I. (2015) Vodič za mikrobiološku dijagnostiku tuberkuloze. Beograd: Ministarstvo zdravlja Republike Srbije, http://www.tbc.zdravlje.gov.rs/files/biblioteka/Lab_vodic_15.pdf
12. World Health Organization (2021) Impact of the COVID-19 pandemic on TB detection and mortality in 2020. Geneva: World Health Organization, www.who.int/publications/m/item/impactof-the-covid-19-pandemic-on-tb-detectionandmortality-in-2020
13. World Health Organization Global tuberculosis report 2021. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240037021>

УБОДИНА СРЦА: ДА ЛИ ЈЕ СПАРАФУЋИЛЕ ПРОФЕСИОНАЛНИ УБИЦА?

Слободан Николић

ИНСТИТУТ ЗА СУДСКУ МЕДИЦИНУ МЕДИЦИНСКОГ ФАКУЛТЕТА, ДЕЛИГРАДСКА 31А, БЕОГРАД

Једна смртоносна убилачка убоина срца, ретко се виђа у форензичкој патологији. Она обично значи да је жртва нападнута изненада и да је нападач у принципу телесно јак, или да је постојала велика одлучност нападача обично изазвана великим изливом емоција, односно афектом. Дакле, или су то релативно детаљно испланирана убиства, или убиства на мах, током неке озбиљне свађе, нпр. Узрок смрти у овим случајевима јесте или искрварење, спољашње или унутрашње, због повреде срца, плућа или великих крвних судова грудног коша, или тампонада срца. Најчешће постављено питање форензичком лекару обдуценту јесте колико је дуго жртва била жива после повређивања и да ли је могла да се креће и брани од нападача. Зато је интересантно форензички анализирати смрт Ђилде у Вердијевој опери Риголето, односно дати одговор, на основу радње опере после њеног убиства, шта је непосредни узрок смрти Ђилде и да ли је даљи ток радње опере по либерту, реално уопште могућ. Посебно је интересанто упоредити околности смрти Ђилде, са убиством Скарпије у Пучинијевој опери Тоска: у оба случаја убиство је извршено ножем и то једним убадањем срца жртве, али је понашање жртава у овим два операма потпуно другачије. Да ли је Спарафућиле заиста плаћени, професионални убица и да ли је Тоска, убивши Скарпију, починила убиство с предумишљајем?

MENTALNE BOLESTI U ILUSTRACIJAMA FEDERIKA BABINE

Brankica Vasić

ZDRAVSTVENI CENTAR ZAJEČAR, ZAJEČAR

Frederiko Babina je italijanski arhitekta i grafički dizajner koji stvara umetnička dela fokusirana na apstraktne replike poznatih slika i zgrada. Kroz snažan fokus na geometriju i formu, njegov rad predstavlja osećaj nevinosti, neiskustva i spontanosti. Izazov je da iznova otkrije način na koji svet

posmatraju deca – čija je vizija stvari neograničena, bez kočnica i neuslovljena iskustvom. Po njemu dečji crteži su neverovatni i lepi u spontanosti, jednostavnosti i jasnoći. Crtež i ilustracije su za njega jedan od načina da se preformulišu i fotografišu misli, osećanja i emocije, a svaka njegova slika ima priču i svaka je svedok priče. Ranije je Babina kreirao ilustrovanu seriju filmskih setova u samostalnim presecima pod nazivom „Arhiset“. Dizajnirao je abecedu ilustrovanih slova koja prikazuju zgrade 26 poznatih arhitekata. U radu ću upoznati slušaoca sa novom serijom ilustracija, pod nazivom „Arhiatric“, gde koristi kuće jednostavnih linija kako bi predstavio psihičke poremećaje: demenciju, autizam, opsesivno-kompulzivni poremećaj, depresiju, anksioznost i druge. Priče ovih crteža umetnička su i slobodna interpretacija kako se osećaju osobe koje pate od duševne nelagode – o kojima naše društvo retko priča, ali koje većina često i na prvu loptu stigmatizuje.

Procenjuje se da oko 450 miliona ljudi na svetu pati od mentalnih poremećaja i poremećaja ponašanja ili od psihosocijalnih problema vezanih za zloupotrebu alkohola ili droga. Svake godine 10. oktobra obeležava se Svetski dan mentalnog zdravlja, kako bi se skrenula pažnja na ljude koji imaju neki mentalni poremećaj, o kojima treba da brine društvo i zajednica.

PREVENCIJA GOJAZNOSTI DECE I MLADIH VIĐENA OČIMA UMETNIKA

Bratimirka Jelenković

Pedijatrijska služba ZC Zaječar, Zaječar

Uvod

Gojaznost može negativno uticati na zdravlje i dobrobit dece i njihovih porodica. Zdrava ishrana, fizička aktivnost, adekvatan san i ograničeno vreme provedeno ispred ekrana su preventivne mere koje treba sprovoditi na nivou porodice i zajednice, poželjno kroz dobro strukturirane programe (1).

U radu su prikazana umetnička dela koja kao temu imaju mere prevencije gojaznosti dece i mladih i mogu poslužiti za prevenciju svojim sadržajem i umetničkom nadahnutošću.

Prevencija gojaznosti dece i mladih

Uprkos ulozi genetike, mnogi drugi uzročni faktori mogu se izbeći kako bi se sprečila pedijatrijska gojaznost. U ovom odeljku će se razmatrati nedavno obećavajući preventivni pristupi. Sprovođenje ovih intervencija zahteva društveni pristup koji se proteže daleko izvan roditeljskih i obrazovnih direktiva. U stvari, trebalo bi da počne pre nego što postanu roditelji ili čak pošalju decu u školu (1).

Smernice Nacionalnog instituta za zdravlje i izvrsnost u nezi (NICE) trenutno preporučuju intervenciju u načinu života kao primarni tretman gojaznosti kod dece (2).

Pristupi usmereni na okruženje koji izazivaju gojaznost. Strategije zasnovane na zajednici i socioekonomski faktori igraju uticajnu ulogu u borbi protiv gojaznosti u pedijatriji (1).

Zdrava ishrana

Roditelji bi trebalo da podrže svoju decu u donošenju pravih izbora, odgovarajućem vremenu i ispravnim proporcijama u ishrani za bolje zdravlje i nutritivni status (1,3). Faktori životne sredine verovatno utiču na lečenje gojaznosti kod dece. Nije iznenađujuće što su faktori, poput nedoručka, povećanog sadržaja masti i ugljenih hidrata u ishrani i manjeg unosa zdravijih opcija (npr. voća, povrća i mlečnih proizvoda), povezani sa gojaznošću kod dece (3,4). Pokazano je da napici zaslađeni šećerom povećavaju rizik od prekomerne težine ili gojaznosti kod dece (4). Dok je mnogo napora u javnom zdravstvu uloženo da se ograniči negativan marketing zamena za majčino mleko (5).

Fizička aktivnost Fizička aktivnost deteta utiče na rizik od gojaznosti. Promovisanje fizičke aktivnosti nije dovoljno, već bi trebalo da se kombinuje sa ograničavanjem vremena provedenog ispred ekrana i sedentarnim načinom života (1). Nacionalne smernice trenutno preporučuju deci da se bave umerenim do intenzivnim vežbama u trajanju od 60 minuta svakog dana (6). Kombinacija aerobnog treninga i treninga otpora pokazala se korisnijom za gubitak težine i obim struka (4).

Vreme provedeno ispred ekrana

Vreme provedeno ispred ekrana povezano je sa razvojem gojaznosti, a različiti medijski uređaji različito doprinose povećanju rizika od gojaznosti. Preporučuje se da vreme provedeno ispred ekrana ne prelazi 2 sata dnevno (1).

Trajanje i kvalitet spavanja. Održavanje adekvatnog trajanja i kvaliteta sna je neophodno za sprečavanje rizika od razvoja prekomerne težine ili gojaznosti. Preporučeno trajanje spavanja kreće se između 8 i 11 sati u mirnom okruženju (1).

Majčino zdravlje pre i tokom trudnoće

Nekoliko studija je dokumentovalo uticaj majčinog zdravlja na sastav crevne mikrobiote novorođenčadi (1).

Vaginalni porođaj

Prema nedavnoj meta-analizi, rizik od gojaznosti potomstva je povećan za 30% nakon carskog reza (C.R.) u poređenju sa vaginalnim porođajem. Težina majke značajno doprinosi potencijalnoj koristi vaginalnog porođaja u odnosu na komplementarni porođaj; stoga je u korelaciji sa indeksom telesne mase (ITM) majke i povećanjem telesne težine tokom trudnoće (1).

Dojenje

U poređenju sa dojenjem, ishrana adaptiranim mlekom povezana je sa obezbeđivanjem većeg nivoa masti i proteina, što prevazilazi neonatalne potrebe, što na kraju dovodi do povećanog rizika od gojaznosti. Dojenje štiti od pedijatrijske adipoznosti, a njegovo trajanje je u korelaciji sa rizikom od pedijatrijske gojaznosti (1).

Strategije za borbu protiv stigme težine i unapređenje nege gojaznosti. Neophodno je sprovesti politike koje prepoznaju klinički teret gojaznosti kako bi upravljanje gojaznošću bilo pristupačnije i pristupačnije putem zdravstvenog sistema (1). S obzirom na to da je porodični sistem primarni kontekst za razvoj deteta, široko je priznato da će izbori načina života roditelja oblikovati ponašanje deteta kroz procese kao što su modeliranje uloga, stil roditeljstva, pojačavanje, ograničavanje i praćenje. Smernice NICE ističu da su najuspešnije intervencije za postizanje gubitka težine intervencije zasnovane na porodici (6).

Obuka zdravstvenih radnika. Nedostatak znanja među pružaocima primarne zdravstvene zaštite i specijalistima je prijavljen kao jedna od najozbiljnijih prepreka u sprovođenju preventivnih praksi, pored njihovog odstupanja od smernica i njihove nevoljnosti da se mešaju ako se utvrdi da težina deteta prelazi u opseg prekomerne težine i/ili gojaznosti (1).

Literatura:

1. Shaban Mohamed MA, Aboukhatwa MM, Saifullah AA, Hareez Syahmi M, Mosaad M, Elrggal ME, Dehele IS, Elnaem MH. Risk Factors, Clinical Consequences, Prevention, and Treatment of Childhood Obesity. *Children* (Basel). 2022 Dec 16;9(12):1975.
2. National Institute for Health and Care Excellence (NICE). Obesity management in children and young people (QS94); 2019. Accessed August 2021. <https://pathways.nice.org.uk/pathways/obesity#content=view-index%26amp;path=view%3A/pathways/obesity/obesity-management-in-children-and-young-people.xml>
3. SR, Badran EF, Tayyem RF. Dietary factors and their association with childhood obesity in the Middle East: a systematic review. *Nutr Health*. 2019; 25(1): 53-60.
4. Apperley LJ, Blackburn J, Erlandson-Parry K, Gait L, Laing P, Senniappan S. Childhood obesity: A review of current and future management options. *Clin Endocrinol (Oxf)*. 2022 Mar;96(3):288-301.
5. Lobstein T, Jackson-Leach R, Moodie ML, Hall KD, Gortmaker SL, Swinburn BA, James WP, Wang Y, McPherson K. Child and adolescent obesity: part of a bigger picture. *Lancet*. 2015 Jun 20;385(9986):2510-20. doi: 10.1016/S0140-6736(14)61746-3. Epub 2015 Feb 19.
6. Stegenga H, Haines A, Jones K, Wilding J. Identification, assessment, and management of overweight and obesity: summary of updated NICE guidance. *BMJ*. 2014; 349: g6608.)

UMETNOST DOJENJA

Dragana Mitrović (1), Danijela Ćirić (2), Miloš Bogoslović (3), Miljana Mladenović Petrović (4), Vladana Nikolić (5), Milica Jakovljević (6)

1) ZDRAVSTVENI CENTAR KNJAŽEVAC, SLUŽBA PEDIJATRIJE, DEČJE ODELJENJE; 2) ZDRAVSTVENI CENTAR ZAJEČAR, SLUŽBA OPŠTE MEDICINE; 3) DOM ZDRAVLJA DOLJEVAC, SLUŽBA ZA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU DECE I OMLADINE; 4), DOM ZDRAVLJA BELA PALANKA, SLUŽBA OPŠTE MEDICINE; 5), UKC NIŠ, KLINIKA ZA PEDIJATRIJU; 6) UKC NIŠ, KLINIKA ZA PEDIJATRIJU

Sažetak: Majčino mleko je najbolja i najkompletnija hrana za zdravo, donešeno novorođenče i odojče, jer se svojim sastavom idealno prilagođava nutritivnim, kalorijskim i metaboličkim potrebama deteta. Ministarstvo zdravlja i Svetska zdravstvena organizacija (SZO) preporučuju isključivo dojenje tokom prvih šest meseci života, uz nastavak dojenja zajedno sa odgovarajućom dopunskom ishranom do uzrasta od dve godine ili više. Cilj rada je da ukaže na značaj dojenja kroz vreme od praistorije do današnjih dana. Metod

rada je deskriptivni. **Rezultati:** Od vremena praistorije do današnjeg vremena, savremenog društva, vremena pametnih telefona, kompijuterizacije, čin dojenja, motivi majke i beba su često korišćeni motivi. Iz praistorijskog doba su otkrivene skulpture kao i predmeti koji su se koristili za hranjenje beba kako majčinim tako i mlekom životinjskog porekla. Od rane istorije dojenje je smatrano svetom dužnošću žena i one su dojile decu izuzev u slučaju smrti ili teske bolesti. U hrišćanskoj kulturi postoje freske koje su za motiv imale majku sa bebom u naručju. Časopisi, priručnici, brošure, edukativni poster i su oslikani motivima čina dojenja. U savremenom svetu, kako bi se majkama olakšao pristup podacima vezanim za dojenje osnovani su sajtovi za podršku roditeljstvu i dojenju. Edukativni filmovi o dojenju takođe ističu značaj hranjenja majčinim mlekom preko dojke. U Srbiji postoji Nacionalni program podrške dojenju porodičnoj i razvojnoj nezi novorođenčeta. Kroz ilustracije na slikovit način je prikazano 10 koraka do uspešnog dojenja. **Zaključak:** Sam čin dojenja je umetnost prirode, jedna velika kompozicija hormona, žlezdi, dojki, samog čina dojenja, bebe i mame, u kojoj je beba dirigent, a majka glavni muzičar. Dojenje je umetnost života koja povezuje umetnost od praistorije do današnjeg dana.

"MEDICINA KAO TEMA, POVOD ILI KLJUČ ZA RAZUMEVANJE UMETNIČKOG DELA" SLOBODNE TEME. USMENE I POSTER PREZENTACIJE RADOVA

О ПРВОЈ ЉУБАВИ ИЗ ПРВЕ РУКЕ - ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ ТЕМЕ ЗДРАВСТВЕНИХ РАДНИКА-СЛИКАРА

Горан М. Јанићјевић

ПРАВОСЛАВНИ ЦЕНТАР ЗА МЛАДЕ МИТРОПОЛИЈЕ ДАБРОБОСАНСКЕ „СВЕТИ ПЕТАР САРАЈЕВСКИ“
ИСТОЧНО САРАЈЕВО, РЕПУБЛИКА СРПСКА, БИХ

Тема повезаности медицине и уметности изражена је и кроз уметничко стваралаштво сâмих здравствених радника а на виолентност појаве указује дело Весне Мајхер „Уметност – прва љубав у другом плану“, које се заснива на сведочењима сâмих здравствених радника-сликара те представља историјски извор прве категорије. Наслов нашег рада реферише на „унутрашњу ауторску позицију“, будући да ме ауторка помиње као ликовног педагога повезаног са три лекарке-сликарке, које су поред значајних резултата у медицини за собом оставиле и ликовна дела, која превазилазе аматерско бављење сликарством. Бојана Анојчић рођена је 1926. у Кнежеву. Гимназију је завршила у Руми, где потом ради као болничарка на збрињавању рањеника. На Медицинском факултету дипломирала је 1953. а специјализацију интерне медицине положила је 1964-1966; асистент интерне медицине на Интерној „А“ клиници је од 1967. године. Као руководица Кабинета за перитонеумску дијализу даје допринос дијагностици увођењем перкутане биопсије бубрега пацијента. Дисертацију из области нефрологије одбранила је 1976. а потом изабрана за доцента. Пензионисана 1981. године када отпочиње њен уметнички *curriculum vitae*-е и кроз освежавање цртачког искуства из младости постиже свој експрзивни израз у домену жанр сликарства. Емпатија представља и поетски фокус опуса Бојане Анојчић: живот „малих људи“ и свакодневица у њеним делима стичу достојанство трајних духовних вредности. Бранка Максимовић рођена је 1932. у Теслићу. Медицински факултет завршила је у Београду 1959. године. Специјалистички испит из трансфузиологије положила је 1965. а од 1970. године ради у Заводу за трансфузију у Београду, најпре на Одељењу за прикупљање и конзервацију крви а потом на Одељењу за крвне групе и имунохематологију, на којем је увела тестирање даваоца на HBs антиген. О преношењу болести путем крви објавила је преко 30 радова. У пензију је отишла 1991. године са радног места шефа одсека за припрему тест-серума, када почиње и њено бављење сликарством. Призоре на њеним сликама мр. Ђорђе Секулић окарактерисао је као „интимистичке и

пуне сете и носталгије". Десанка Јуришин рођена је 1927. у Зајечару. Дипломирала је на Медицинском факултету у Београду 1956. године. Специјалистички испит из дерматовенерологије положила је 1969. а 1974. магистрирала је на истом факултету. Из Градског завода за кожновенеричне болести одлази у пензију 1992. када почиње и њено активно бављење сликарством. Хетерогеност њеног опуса према мр Ђорђу Секулићу, заправо, указује на сликаркине потенцијале и широку лепезу могућности, која се развија од студиозно конструисаних призора у којима искри постимпресионистички колорит и текстура преко вијаровских флуидних пејзажа до „једног индуктивног, аналитичког и систематског начина" поетизације и материјализације стварности.

Оно што повезује медицину и уметност, стога, уочава се на онтолошко-етичкој равни у међусобној повезаности. Онтолошки аспект у том контексту потребно је схватити феноменолошки, дакле, као одређену оптички сазнатљиву појаву. На том нивоу испољава се и први захтев у процесима лечења и сликања - способност опсервације па је за тумачење уметности Е. Панофски као неопходну, навео дијагностичку способност. Осим тога, у питању је и експресија унутрашњег, духовног живота, који кроз сликарство добија своје материјално рухо, стиче форму. Весна Мајхер, у том смислу показала се као визионар у својој тези да ће њено дело постати полазиште истраживања теме здравствених радника у уметности, феноменолошки сложене а у стварности доказано логичне.

DA LI PRIMENA VEŠTAČKE INTELIGENCIJE U MEDICINI OGRANIČAVA UMETNOST MEDICINE?

Zoran Joksimović
BEOGRAD

Medicina se tradicionalno shvata kao spoj nauke, veštine i umetnosti. Dok naučni deo počiva na dokazima i protokolima, umetnost medicine podrazumeva intuiciju, kreativnost i empatiju u primeni i prilagođavanju tih znanja svakom pojedinačnom pacijentu. Razvoj veštačke inteligencije (VI) u poslednjoj deceniji otvorio je novu dimenziju u ovoj raspravi: da li tehnologija koja prepoznaje obrasce, predviđa ishode i pomaže u donošenju odluka ograničava „umetničku" dimenziju medicine, ili je naprotiv – osnažuje? Primena VI u medicini donela je revoluciju u dijagnostici, terapiji i organizaciji zdravstvenog sistema. Algoritmi dubokog učenja pokazali su izuzetnu tačnost u prepoznavanju tumorskih promena na radiološkim snimcima i video endoskopijama, u detekciji aritmija na EKG-u ili u predviđanju kliničkih ishoda kod kritično obolelih pacijenata. Time VI postaje produžetak kognitivnih sposobnosti lekara, omogućavajući im da brže i preciznije donose odluke. Međutim, umetnost medicine nije samo u postavljanju dijagnoze. Ona se ogleda u načinu na koji lekar uspostavlja odnos sa pacijentom, bira terapiju prilagođenu ne samo biološkim, već i psihosocijalnim okolnostima, i kako u nejasnim situacijama koristi iskustvo i kreativnost. Kritičari VI upozoravaju da oslanjanje na algoritme može smanjiti razvijanje kliničke intuicije i lične odgovornosti, i dovesti do „dehumanizacije" medicine. Ipak, brojna istraživanja pokazuju da lekari VI doživljavaju više kao pomoćnika nego kao rivala. U studiji sprovedenoj među kineskim onkolozima više od polovine ispitanika smatralo je da će VI unaprediti odnos lekar–pacijent jer oslobađa vreme za komunikaciju i podršku. U američkim istraživanjima, iako pacijenti izražavaju određenu rezervu prema VI, naglašava se da poverenje u lekara ostaje presudno i da algoritmi nikada ne mogu zameniti empatiju i odgovornost koju nosi ljudski faktor. Fraza da je VI „savremeni stetoskop" koja se već pojavljuje u medicinskoj literaturi najbolje oslikava stav lekara koji VI prihvataju kao novi alat. Kao što je stetoskop u 19. veku bio revolucija u dijagnostici i postao simbol medicine, tako VI danas postaje produžena ruka lekara u dijagnostici i lečenju koja povećava sposobnosti lekara. Ipak, sama umetnost medicine ostaje u ljudskoj interpretaciji, empatiji i kreativnosti, bez kojih nijedan tehnološki napredak nema pravi smisao. Dakle, veštačka inteligencija ne ograničava umetnost medicine, već je transformiše. Ona rasterećuje lekare od repetitivnih i tehničkih zadataka, oslobađajući prostor za ono što je srž profesije – humanost, kreativnost i prilagođavanje terapije individualnim potrebama pacijenta. VI je, metaforički, savremeni „stetoskop" koji unapređuje naučnu formu medicine, dok umetnička dimenzija ostaje privilegija i odgovornost lekara.

LEPOTA VAGINALNOG POROĐAJA

Vera Najdanović-Mandić

ORDINACIJA "HARMONY", ZAJEČAR

Vaginalni porođaj vekovima je bio osnovni i prirodni način dolaska deteta na svet. Njegova lepota ne ogleda se samo u činu rađanja, već i u dubokom simboličkom i estetsko značenju koje su umetnici kroz istoriju prepoznavali i prenosili. Od drevnih figurina i reljefa, preko narodnih predstava, pa sve do savremene umetnosti, vaginalni porođaj prikazan je kao moćni čin stvaranja života i kao potvrda ženske snage.

U antičkim kulturama, rađanje je imalo sakralni značaj. Figurine porođaja u čučućem položaju, prisutne u Egiptu, Mesopotamiji i Grčkoj, naglašavale su snagu ženskog tela i prirodnost procesa. U srednjovekovnim iluminacijama i medicinskim rukopisima, iako retko, pojavljuju se prizori porođaja, u kojima se prikazuje zajednički trud žene i zajednice oko nje. Takvi prikazi imali su didaktičku i podržavajuću ulogu.

Narodna umetnost često je slavila rađanje kao događaj od zajedničkog značaja, kroz freske, tapiserije i amajlice koje su majku i dete štatile i simbolički ohrabrivale. U savremenom dobu, naročito unutar feminističke umetnosti, vaginalni porođaj postaje motiv oslobađanja od tabua i glorifikacije ženske kreativne moći. Instalacije, performansi i fotografije umetnica svedoče o rađanju kao o najdubljem i najsnažnijem iskustvu ljudskog tela, ističući njegovu prirodnu lepotu i duhovnu dimenziju.

Umetnički prikazi pozitivnog stava prema vaginalnom porođaju ne slave samo fizički čin, već i emotivno, duhovno i estetsko iskustvo. Oni nas podsećaju da je rađanje, i pored bola i napora, čin radosti, nade i životne snage. Lepota vaginalnog porođaja u umetnosti ogleda se u tome što on predstavlja univerzalnu metaforu stvaranja, početka i neprekidnog toka života.

JEZIK BEZ REČI: CRTANJE KAO MOST IZMEĐU UMETNOSTI I MEDICINE

Ana Miljković (1), Maja Radanović (2)

1) KATEDRA ZA OPŠTU MEDICINU I GERIJATRIJU MEDICINSKI FAKULTET, UNIVERZITET U NOVOM SADU; 2) DOM ZDRAVLJA NOVI SAD, NOVI SAD

Umetnička terapija, a naročito crtanje, sve češće se prepoznaje kao značajan dodatak standardnim metodama lečenja u različitim kliničkim i vanbolničkim okruženjima. Pregled savremene literature pokazuje da crtanje može doprineti smanjenju anksioznosti, depresije i nivoa stresa, uz istovremeno unapređenje kognitivnih sposobnosti i emocionalnog blagostanja. Unutar različitih tehnika, mandala art terapija i kroki crteži tehnikom valera ističu se po svom potencijalu da omoguće izražavanje emocija koje je teško verbalno artikulirati, što dovodi do osećaja rasterećenja i smirenja.

Primena crtanja pokazala je pozitivne efekte u onkologiji, neurologiji, mentalnom zdravlju i perioperativnoj nezi, pri čemu se beleži smanjenje bola, umora i mučnine izazvane hemoterapijom, usporavanje kognitivnog pada kod starijih osoba, te unapređenje socijalne adaptacije. Kognitivne koristi crtanja potvrđene su u mrežnim meta-analizama koje pokazuju značajno poboljšanje rezultata na testovima Mini-Mental State Examination i Montreal Cognitive Assessment. U radu sa decom i adolescentima, crtanje doprinosi emocionalnom i socijalnom razvoju, dok kod zdravstvenih radnika smanjuje emocionalni zamor, depersonalizaciju i simptome sagorevanja, pružajući siguran prostor za introspektivno izražavanje i obradu stresa. Grupne aktivnosti zasnovane na umetničkom izražavanju, naročito u institucionalnim okruženjima, dovode do izraženog smanjenja depresivnih i anksioznih simptoma kod starijih osoba.

Osim aktivnog stvaranja, terapijski efekti se mogu postići i pasivnim posmatranjem umetničkih dela u galerijskom prostoru, što pruža osećaj mira, introspektivnog promišljanja i emocionalne obnove. Lično iskustvo autorke potvrđuje subjektivni doživljaj „mosta između svetova“ kroz umetnost, podsećajući na univerzalnost ljudskih emocija kroz vreme. Kroki crteži i tehnike senčenja olovkom pružaju dodatnu vrednost kao jednostavan i pristupačan vid relaksacije, primenljiv kako kod početnika, tako i kod osoba sa iskustvom u umetnosti.

Dokazi iz randomizovanih kontrolisanih studija i meta-analiza potvrđuju da crtanje ima merljive fiziološke efekte, uključujući snižavanje nivoa salivarnog kortizola, te doprinosi emocionalnoj regulaciji i poboljšanju mentalnog zdravlja.

Zaključno, crtanje prevazilazi granice estetskog izražavanja i postaje univerzalni jezik bez reči, dostupan svima, koji povezuje psihološko, emocionalno i kognitivno zdravlje, nudeći prostor za introspekciju, smirenje i trajni osećaj povezanosti sa sobom i drugima.

MOKRANJAC I ZDRAVLJE

Petar Paunović

RAJAČKA NARODNA ŠKOLA ZDRAVLJA, RAJAC

Stevan Mokranjac je širom sveta poznat negotinski muzičar koji je rano uočio da narodna muzika ima istu vrdenost kao i umetnička. Zato muzika Stevana Mokranjca predstavlja most između tradicije, duhovnosti i umetnosti, i kao takva ima potencijalno lekovito delovanje na psihofizičko zdravlje čoveka. Njena struktura, tematski sadržaj i emocionalna dubina doprinose razvoju emocionalne stabilnosti, duhovne sabranosti i kulturne kohezije – faktora koji su od velikog značaja u savremenim pristupima zdravlju. Mokranjčeva muzika ima muzičko-terapijski potencijal.

Muzika Stevana Mokranjca predstavlja most između tradicije, duhovnosti i umetnosti, i kao takva ima potencijalno lekovito delovanje na psihofizičko zdravlje čoveka. Njena struktura, tematski sadržaj i emocionalna dubina doprinose razvoju emocionalne stabilnosti, duhovne sabranosti i kulturne kohezije – faktora koji su od velikog značaja u savremenim pristupima zdravlju. U savremenoj muzikoterapiji koriste se kompozicije koje imaju jasno izražene melodijske i harmonijske obrasce.

Iako je Mokranjac najpoznatiji po duhovnim i ozbiljnim delima, u njegovim Rukovetima i obradama narodnih pesama prisutni su i humor, vedrina i duhovitost. Ti elementi mogu imati pozitivan uticaj na zdravlje na sledeće načine: u nekim Rukovetima koristi se humor u tekstu, narodni gegovi i vedar ton — npr. pesme koje opisuju šaljive ljubavne situacije, dosetke ili simpatične narodne scene.

Kada je reč o duhovnoj muzici, u savremenoj muzikoterapiji koriste se kompozicije koje imaju jasno izražene melodijske i harmonijske obrasce.

Mokranjčeva dela, zahvaljujući polifoniji i melodijskoj protočnosti, mogu se koristiti u: individualnoj relaksaciji, vođenim meditacijama, grupnim terapijama sa ciljem duhovne obnove i harmonizacije osećanja.

Za istraživanje i primenu preporučuje se:

- **Rukovet br. 2** („Sinoć kad sam ti proš'o“...) – lagana, smirujuća, puna lirskog naboja,
- **Liturgija sv. Jovana Zlatoustog** – pogodna za jutarnju meditaciju i kontemplaciju,
- **Opelo** – duboka duhovna kontemplacija, pogodna za rad sa tugom i unutrašnjim mirom.

Preporuka je i prisustvovanje muzičkim priredbama tokom Mokranjčevih dana koji su i ove godine kao i prethodnih održani u Negotinu sredinom septembra 2025. godine.

IZGUBLJEN U PREVODU: PREKID KOMUNIKACIJE IZMEĐU REGENERACIJE I EPITELIZACIJE KOD HRONIČNIH RANA

Dušan Đurić (1), Tomislav Stantić (2), Vesna Đurić (3), Slađan Stojilković (4), Svetlana Stojkov (5), Sonja Đurić (6), Tamara Rudić (7), Zoran Jovanović (8)

1) UNIVERZITET ADRIATIK, FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI; 2) TIMS – FAKULTET ZA SPORT I PSIHOLOGIJU, NOVI SAD; 3) DOM ZDRAVLJA, ŠABAC; 4) ESENSA D.O.O. BEOGRAD; 5) FARMACEUTSKI FAKULTET, UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA U NOVOM SADU; 6) UNIVERZITET ADRIATIK, FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI; 7) ESENSA D.O.O. BEOGRAD; 8) DOM ZDRAVLJA – ZDRAVLJE PLUS, ŠABAC

Sažetak: Zarastanje rane predstavlja kompleksan, višefazni biološki proces koji podrazumeva finu koordinaciju hemostaze, inflamacije, regeneracije i epitelizacije. Kod hroničnih rana, naročito u stanjima

kao što su dijabetes melitus, venska insuficijencija i arterijska okluzivna oboljenja, dolazi do patološkog diskontinuiteta između regeneracije i epitelizacije. Ova disfunkcija je posledica hronične inflamacije, oksidativnog stresa, lokalne hipoksije i degradacije ekstracelularne matrice, usled čega rana ostaje zarobljena u neproduktivnoj proliferativnoj fazi. Savremene terapijske strategije, uključujući primenu TIME protokola i bioaktivnih materijala, nastoje da restabilišu ćelijski dijalog i obezbede uslove za funkcionalnu reepitelizaciju. Ovaj rad osvetljava molekularne i kliničke aspekte tog prekida komunikacije, ali i predlaže transdisciplinarni okvir u kojem rana postaje ne samo biološki nego i simbolički fenomen.

Ključne reči: hronične rane, epitelizacija, regeneracija, inflamacija, TIME protokol, ćelijska komunikacija, hipoksija

Uvod

Zarastanje rane podrazumeva kompleksnu komunikaciju između različitih ćelijskih populacija — keratinocita, fibroblasta, endotelne ćelije i makrofaga — unutar precizno orkestriranog niza događaja. Kada ovaj dijalog izostane ili biva izvitoperen, rana ulazi u hroničnu fazu. Upravo raskid između regeneracije (proliferacija fibroblasta i angiogeneza) i epitelizacije (migracija i proliferacija keratinocita) čini srž problema hroničnih rana (Broughton et al., 2006).

U ovom radu analiziraju se ključni mehanizmi ćelijske diskomunikacije u hroničnim ranama i aktuelne terapijske mogućnosti za njeno prevazilaženje, ali i širi hermeneutički okvir kroz koji se rana može razumeti i kao estetski, antropološki i filozofski znak.

Fiziološka osnova: Regeneracija i epitelizacija kao povezane, ali odvojene faze

U zdravom procesu zarastanja, epitelizacija se ne događa u izolaciji, već u koordinaciji sa prethodnom fazom regeneracije. Fibroblasti stvaraju granula tkivo, endotelne ćelije formiraju nove kapilare, a makrofagi preusmeravaju imuni odgovor iz proinformativnog u reparativni (Gurtner et al., 2008). Keratinociti tada migriraju sa ivica rane, zatvarajući defekt i uspostavljajući barijernu funkciju.

Kod hroničnih rana, ovaj sled je poremećen. Regeneracija može biti čak i hiperaktivna, ali bez odgovarajuće epitelizacije. Rana ostaje otvorena, što ukazuje na prekid u ćelijskoj sinhronizaciji (Falanga, 2005).

Patofiziologija prekida komunikacije

Glavni faktori koji narušavaju među-ćelijsku komunikaciju uključuju:

Produžena inflamacija: Prevlada M1-makrofaga sprečava premeštanje u reparativnu fazu.

Oksidativni stres: Višak slobodnih radikala oštećuje DNK i ćelijske membrane, što dodatno inhibira migraciju keratinocita (Schäfer & Werner, 2008).

Lokalna hipoksija: Nedovoljna oksigenacija tkiva destabilizuje HIF-1 α signalni put i onemogućava normalnu angiogenezu (Sen, 2009).

Enzimska degradacija ECM-a: Prekomerna aktivnost MMP-9 i neutrofilne elastaze razgrađuje matricu neophodnu za migraciju ćelija (Löffek et al., 2011).

Navedeni mehanizmi onemogućavaju „čitljivost“ mikrookruženja i dovode do toga da epitelne ćelije ne reaguju na signale reparacije.

Klinički odgovor: TIME kao terapijski prevodilac

TIME protokol (Tissue management, Inflammation and Infection control, Moisture balance, Edge advancement) predstavlja vodeći okvir za optimizaciju lokalnog tretmana rana (Leaper et al., 2012). U tom kontekstu:

T: Uklanjanje devitalizovanog tkiva obnavlja fizički prostor za epitelizaciju.

I: Kontrola infekcije i inflamacije redukuje patološke signalne puteve.

M: Održavanje adekvatne vlažnosti omogućava keratinocitima da migriraju.

E: Podsticanje ivica rane vraća polarnost i orijentaciju ćelija.

Dodatni modaliteti kao što su bioaktivne obloge, HBOT i NPWT imaju cilj da podstaknu reprogramiranje mikrookruženja i obnovu signalne mreže ćelijske reparacije (Dissemond et al., 2020).

Rana kao semantički prostor: Perspektiva umetnosti i humanistike

Rana, kao fizički entitet, obično se percipira unutar granica biomedicinskog diskursa: kao defekt, povreda, prostor narušene homeostaze. Međutim, u okviru umetnosti, filozofije i humanistike, rana je mnogo više od tkivne praznine. Ona postaje semantički prostor — mesto značenja, tumačenja i egzistencijalnog iskustva.

U simboličkom ključu, rana se često tumači kao otvor koji otkriva nevidljivo: unutrašnjost tela, ali i unutrašnjost bića. Ranjeno telo postaje metafora duhovne ili društvene povrede, ali i mesto potencijalne

transformacije. U filozofiji ranjivosti, kako je razvijena kod Emanuela Levinasa i Judith Butler, rana se ne skriva, već otkriva temeljnu međuzavisnost među ljudima. Ranjivost nije slabost, već etička tačka početka odnosa sa Drugim (Butler, 2004).

U istoriji slikarstva i skulpture, rana je često bila prisutna kao motiv patnje, prosvetljenja ili otpora. Od rana svetaca u hrišćanskoj ikonografiji (stigme svetog Franje) do konceptualne umetnosti 20. veka, rana je postajala vizuelna figura unutrašnje borbe i izlaska iz granica. U performansu Marine Abramović, rana nije patološki simptom, već estetski čin — poziv na prisustvo, saosećanje i svedočenje (Jones, 1998).

U savremenim instalacijama, rana kao izložena tekstura (Anselm Kiefer) postaje mesto sećanja, kolektivne traume, ali i pokušaja izlečenja kroz umetnički čin. Izložena rana stoga nije samo telesna, već ontološka i politička.

Književnost obiluje naracijama u kojima je rana centralni simbol. Kod Miloša Crnjanskog, rana je veći znak izgnanstva i identitetskog rasećanja („zima u duši“ kao rana koja se ne zatvara). U romanima Petera Handkea ili Danila Kiša, rana je i metafora jezika koji ne može da izrazi sve — ono što ostaje „neizgovoreno“ u svetu trauma. Rane govore tišinom, odsustvom, ali i otporom prema zaboravu.

U tom smislu, rana traži tumača, ne samo lekara. Kao što savremeni hermeneutičari (Paul Ricoeur) ukazuju da tekst ne postoji bez interpretacije, tako i rana — fizička i simbolička — traži prisustvo, pažnju i interpretativni čin. Lečenje rane nije samo primena protokola, već i pokušaj razumevanja onoga što rana „pokušava da kaže“.

Zato transdisciplinarni dijalog između medicine i umetnosti nije luksuz, već nužnost. U epohi u kojoj tehnologija ubrzava, a pažnja slabi, rana postaje usporeno mesto, prostor u kojem se čovek vraća osnovnim pitanjima: šta znači biti živ, biti povređen, i — pokušavati da se isceli.

Zaključak: Transdisciplinarno lečenje rane

Prekid komunikacije između regeneracije i epitelizacije predstavlja ključno patofiziološko jezgro hroničnih rana. Razumevanje ove disfunkcije zahteva spoj molekularne biologije, kliničke prakse i hermeneutičkog pogleda na tkivo kao značenje. Rana ne govori samo ćelijama — govori i nama.

Osluškiivanjem tog jezika, vraćamo se temeljnim pitanjima medicine: kako lečiti, ali i kako razumeti? U toj potrazi, možda leži najdublji potencijal za terapijski napredak.

Literatura:

1. Broughton, G., Janis, J. E., & Attinger, C. E. (2006). The basic science of wound healing. *Plastic and Reconstructive Surgery*, 117(7 Suppl), 12S–34S. <https://doi.org/10.1097/01.prs.0000225430.42531.c2>
2. Dissemond, J., Kröger, K., Storck, M., & Risse, A. (2020). Modern wound care—More than "just" dressing change. *JDDG: Journal der Deutschen Dermatologischen Gesellschaft*, 18(5), 451–459.
3. Falanga, V. (2005). Wound healing and its impairment in the diabetic foot. *The Lancet*, 366(9498), 1736–1743. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(05\)67700-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(05)67700-8)
4. Gurtner, G. C., Werner, S., Barrandon, Y., & Longaker, M. T. (2008). Wound repair and regeneration. *Nature*, 453(7193), 314–321. <https://doi.org/10.1038/nature07039>
5. Leaper, D. J., Schultz, G., Carville, K., Fletcher, J., Swanson, T., & Drake, R. (2012). Extending the TIME concept: what have we learned in the past 10 years?. *International Wound Journal*, 9, 1–19.
6. Löffek, S., Schilling, O., & Franzke, C. W. (2011). Series "matrix metalloproteinases in lung health and disease": Biological role of matrix metalloproteinases: a critical balance. *European Respiratory Journal*, 38(1), 191–208.
7. Schäfer, M., & Werner, S. (2008). Oxidative stress in normal and impaired wound repair. *Pharmacological Research*, 58(2), 165–171.
8. Scarry, E. (1985). *The Body in Pain: The Making and Unmaking of the World*. Oxford University Press.
9. Sen, C. K. (2009). Wound healing essentials: let there be oxygen. *Wound Repair and Regeneration*, 17(1), 1–18. <https://doi.org/10.1111/j.1524-475X.2008.00436.x>
10. Liu Z, Bian X, Luo L, Björklund ÅK, Li L, Zhang L, Chen Y, Guo L, Gao J, Cao C, Wang J, He W, Xiao Y, Zhu L, Annusver K, Gopee NH, Basurto-Lozada D, Horsfall D, Bennett CL, Kasper M, Haniffa M, Sommar P, Li D, Landén NX. (2025) Spatiotemporal single-cell roadmap of human skin wound healing. *Cell Stem Cell*. 6;32(3):479-498.e8.
11. Sabrin S, Hong SH, Karmokar DK, Habibullah H, Fitridge R, Short RD, Szili EJ. (2025) Healing wounds with plasma-activated hydrogel therapy. *Trends Biotechnol*. 43(2):278-289.
12. Sengul T, Kirkland-Kyhn H, Karadag A. (2025) Chronic Wounds and Dressings: An Overview of Management and Effectiveness. *Nurs Clin North Am*. 60(1):1-13.
13. Mahmoudi N, Sharifi S, Leshchiner D, Horibata S, Lin Z, Ghazali N, Shahbazi MA, Priyam A, Williams RJ, Pastar I, Gould L, Matoori S, Nisbet DR, Mahmoudi M. (2025) Tailored bioengineering and nanomedicine strategies for sex-specific healing of chronic wounds. *Br J Dermatol*. 18;192(3):390-401.
14. Barbu Becherescu VS, Gaboreanu MD, Marinas IC, Paun AM, Ionel IP, Avram S. (2025) Implications of Biomaterials for Chronic Wounds. *Mini Rev Med Chem*. 25(6):463-479.

SOCIJALNI MARKETING KAO SAVREMENI UMETNIČKI KANAL: VIZUELNI I NARATIVNI ELEMENTI U FUNKCIJI ZDRAVSTVENE PROMENE

Svetlana Stojkov

FARMACEUTSKI FAKULTET NOVI SAD, VISOKA ŠKOLA STRUKOVNIH STUDIJA ZA VASPITAČE I TRENERE, SUBOTICA

Socijalni marketing poslednjih godina dobija novu dimenziju, prerastajući okvire klasične zdravstvene edukacije i postajući snažan umetnički i komunikacijski alat. Kampanje koje koriste kreativne vizuelne i narativne elemente pokazale su veći uticaj na stavove i ponašanje građana u odnosu na tradicionalne informativne pristupe. U oblasti unapređenja zdravlja, zaštite životne sredine, zdravih stilova i kvaliteta umetnički izraz omogućava dublje razumevanje rizika i podstiče emocionalnu identifikaciju publike. Primeri uspešnih globalnih inicijativa, poput kampanja za smanjenje zloupotrebe antibiotika, pokazuju kako kombinacija estetike, simbola i priče može da stvori snažan poziv na akciju. Socijalni marketing se tako javlja kao „nova umetnost“ u medicini, povezujući etičku odgovornost, stručne poruke i kreativni pristup. Ovaj rad istražuje primenu psiholoških mehanizama i kulturnog konteksta koji stoje iza uspešnih javnozdravstvenih kampanja, kao i mogućnosti njihove primene u farmaceutskoj praksi i kliničkom radu. Umetnički elementi u socijalnom marketingu otvaraju nove mogućnosti za dublju komunikaciju sa pacijentima, jačanje svesti i podsticanje odgovornog zdravstvenog ponašanja.

ДР АРТУР КОНАН ДОЈЛ – ТВОРАЦ ШЕРЛОКА ХОЛМСА

Зоран Ваџић

АКАДЕМИЈА МЕДИЦИНСКИХ НАУКА СЛД

Познат пре свега по својим детективским романима и своја два чувена јунака, детективу Шерлоку Холмсу и његовом пријатељу доктору Вотсону, Артур Конан Дојл је такође био и лекар и радио је од 1881. до 1891. године.

Артур Конан Дојл рођен је 22. маја 1859. године у Пикарди Плејсу, Единбург. Његова мајка Мери Џозефина Фоли била је Иркиња, потомак породице Перси из лозе Плантагенета. Отац Чарлс био је службеник са одређеним уметничким склоностима. Артур је био друго од седморо деце из овог брака.

Школовање је започео код куће и у школи у Единбургу. Наставио је у језуитској школи Ходер у Ланкширу (1868), потом у Стонихурст колеџу 1870. Већ у то време испољава интересовање за књижевност. По завршетку школе 1875. године одбацује хришћанско учење и постаје агностик.

Дојл је уписао Универзитет у Единбургу 1876. године. Имао је 17 година и, по сопственом признању, био је осредњи студент. На четвртој години медицине, проводи седам месеци на Арктику, укрцан као бродски хирург на китоловцу Хоуп. Дипломирао је 22. октобра 1881. и каријеру почиње као бродски лекар на пароброду који је путовао у Западну Африку. У Лагосу је оболео од маларије. Враћа се у Енглеску и 1882. године отвара ординацију у Саутсију, предграђу Портсмута у Енглеској. Током осам година рада клијенти су споро пристизали. У децембру 1890. отишао у Беч на специјализацију из офталмологије.

По повратку у Лондон 1891. године, наставља се у богатом делу града, отвара ординацију очног лекара, али не прима ниједног пацијента. Тада је одлучио да се у потпуности посвети књижевном раду.

Први роман чији је главни јунак Шерлок Холмс (Црвена нит) написао је 1887. Роман није забележио успех. У августу 1889. представник америчког часописа Lippincott's Monthly Magazine ангажовао је Дојла да напише нови роман о Шерлоку Холмсу. Тако је настао роман Знак четворице. У јануару 1891, почиње да објављује у Странд магазину кратке приче о авантурама Шерлока Холмса које су му донеле велику славу.

Дојл ће се вратити лекарском позиву 1899. када је избио Бурски рат. Био је за време рата управник болнице у Блумфонтејну. По повратку у Енглеску написао је историјске књиге о овом рату у којима је бранио британско становиште и за то је одликован титулом витеза 1902.

Најпознатији роман Баскервилски пас објавио је 1903. године. До 1927. године написао је и објавио четири романа и 56 прича о Шерлоку Холмсу. По његовим делима снимљено је више од 260 биоскопских и телевизијских филмова.

Конан Дојл је у аутобиографији написао да су га дедукције др Џозефа Бела, професора хирургије у Единбургу, инспирисале за лик детектива Шерлока Холмса. Опште је прихваћено да је др Џон Вотсон сам Конан Дојл. Уосталом све приче о Шерлоку Холмсу испричао је др Вотсон, а сер Артур Конан Дојл само их је записао.

Поред дела о Шерлоку Холмсу, Конан Дојл је писао историјске романи и расправе, по окончању Великог рата у коме је изгубио сина и брата окреће се спиритуализму, о коме држи бројна предавања у Британији, Америци и Аустралији.

Писао је, као млад лекар, и прилоге из области медицине, а докторирао је 1885. тезом о *Tabes dorsalis*. У овом раду приказани су и његови списи са медицинском тематиком.

Артур Конан Дојл умро је у 7. јула 1930. у свом дому у 71. години живота.

СМРТ МАРА: СУДСКОМЕДИЦИНСКИ И МЕДИЦИНСКИ АСПЕКТИ

Алекса Лековић

ИНСТИТУТ ЗА СУДСКУ МЕДИЦИНУ МЕДИЦИНСКОГ ФАКУЛТЕТА, ДЕЛИГРАДСКА 31А, БЕОГРАД

Жан Пол Мара (1743-1793), новинар-револуционар и лекар, упечатљив је лик уметничке симболике Француске револуције. Његово убиство у кади, које је 13. јула 1793. године извела Шарлота Корде, инспирисало је више уметника, а нарочито се истичу композиције Жака Луја Давида *Marat Assassiné* (1793) и Пола Жака ЕмеаБодрија *L'Assassinat de Marat* (1860). Бодри приказује тело Мара у кади, са кухињским ножем дубоко забоденим у десну половину његовог грудног коша, наспрам којег стоји Шарлота. Давид, иначе Мараов пријатељ, слика поглед са Шарлотине стране: бледо, удесно полусавијено тело Мара са убодином на истом месту, одакле се низ кожу слива крв, а крвљу замазани нож налази се на поду. На сцени је мало крви (искрварење је унутрашње) и она је само на одабраним местима (крвави отисци прстију на писму, нпр). Мара у левој руци држи ово писмо са траговима крви, у десној перо, а лице је асиметрично, што све неки приписују *rigor mortis*-у, мада је са медицинског аспекта мало вероватно да је тачно таква сцена могућа. Међутим, сачувана је посмртна маска Мараовог лица – ту су полусклопљени капци и асиметрија лица аутентични. На основу овога учињена је и тродимензионална реконструкција његовог лица. Давид, али и други уметници, Мараово тело, односно његову кожу приказују без нарочитих промена и болести. Међутим, Мара је у кади управо зато што су му биле потребне честе купке и то у раствору сумпора и морских соли. Такође, на глави има пешкир, могуће натопљен сирћетом, због себороичног дерматитиса који је захватио и скалп. Претпоставке су бројне и не може се са сигурношћу тврдити од чега је боловао, али с обзиром на то да је стање било хронично и није га нарочито животно угрожавало, могуће је да је имао дерматитис са честим суперинфекцијама и да су купке биле једини начин да ублажи изражени свраб. Као узрочници помињу се *Malassezia furfur*, атопијски дерматитис, али и херпетиформни дерматитис (Дуринг), што би одговарало целијачној болести – интолеранцији глутена. Од тежих болести помињу се булозни пемфигоид, лепра и сифилис.

ANALIZA FILMA „THE SUBSTANCE“ KROZ ZAPAŽENE REFERENCE

Maja Radanović

MEDICINA RADA, DOM ZDRAVLJA, NOVI SAD

Sažetak rada: U ovom radu data je analiza filma „The Substance“, kroz zapažene reference na određene filmove, serije i videospotove. Reč je o subjektivnom doživljaju i asocijacijama na druga ostvarenja, ne na egzaktnе tvrdnje da je režiserka filma svesno koristila neke od ovih referenci. Međutim reč je o

generacijskom uticaju subkulture na stvaraoaca, nebitno iz koje zemlje potiče, jer je reč o globalnim subkulturnim trendovima poslednjih tri decenije.

Francuska režiserka i scenaristkinja filma „The Substance“ Coralie Fargeat je dobila nagradu za scenario na Kanskom festivalu 2024. godine, u okviru glavne konkurencije.

U filmu „The substance“ radi bolje verzije sebe osoba ubrizgava supstancu, a ukoliko se u nekoj fazi predomisli moguće je prekinuti dalji proces, ali nema povratka na izgled sopstvenog tela pre započinjanja procedure. Kao da nam tvorac filma poručuje da u stvarnom životu pa i u ovom imaginarnom moramo biti svesni posledica našeg činjenja ili nečinjenja određenih stvari. Posledice ostaju vidljive i mnogo su gore od prirodnog procesa starenja jer kao da se proces starenja desetine puta ubrzao spram prirodnog.

U radu sam se osvrnula na proces starenja s psihološkog aspekta, na pojmove krize srednjih godina, ejdžizma, pozitivne i negativne stereotipe o starijim osobama od strane društva kao i od same starije osobe, anksioznost od procesa starenja, strah od smrti.

Zapazila sam 12. referenci na filmove, serije, muzičke spotove. Izneti su podaci o tim ostvarenjima i koja scena me je asociirala na datu referencu. Kao reference navela sam; film „Američka lepota“ (1999), film „Gia“ (1998), film „Biti John Malkovich“ (1999), film „12 majmuna“ (1995), muzički spot Bennny Benassi „Satisfaction“ (2002), muzički spot Eric Prydz „Call on me,“ (2004), film „Matriks“ (1999), serija „The X files“, epizoda „Hungry“ (1999), serija „The X files“, epizoda „The Post-modern Prometheus“ (1997), film „Podlih osam“ (2009).

Promišljanje o filmu „The Substance“ kroz moguće reference iz sveta filmova, serija, muzičkih spotova koji su obeležili odrastanje moje generacije, a sve to provučeno kroz teorijske osvrte na proces starenja i šta to nosi za jedinku od anksioznosti do preispitivanja, ageizam okoline, pokušaje da se antiaging metodama telo podmladi i želja da se što duže zadrži ideal mladosti. Savremeno doba naročito u svetu medija i televizije nosi sa sobom breme večite mladosti i borbu sa nezaustavljivim vremenom. Danas su izuzeci javne ličnosti koje su se prepustile prirodnim procesima starenja.

UVOD

U ovom radu data je analiza filma „The Substance“, kroz zapažene reference na određene filmove, serije i videospotove. Reč je o subjektivnom doživljaju i asocijacijama na druga ostvarenja, ne na egzaktne tvrdnje da je režiserka filma svesno koristila neke od ovih referenci. Međutim reč je o generacijskom uticaju subkulture na stvaraoaca, nebitno iz koje zemlje potiče, jer je reč o globalnim subkulturnim trendovima poslednjih tri decenije. Meni su ove asocijacije poslužile da nađem sponu u vizuelnom, u slici između nekadašnjih video dela i ovog filma. Na ovakav vid gledanja filma, koji je za mene nov, analitički, podstakao me video rad Onrik Vanja Urukalo koji se bavi referencama ovog filma na neke druge filmove. Počelo je posle par minuta gledanja kao sopstveni izazov, potom želja da pošaljem tvorcu te analize svoju, a ubrzo kao ideja za novi rad za XI Simpozijum Medicina u umetnosti.

Francuska režiserka i scenaristkinja filma „The Substance“ Coralie Fargeat je dobila nagradu za scenario na Kanskom festivalu 2024. godine, u okviru glavne konkurencije.

U filmu „The substance“, Elizabet (Demi Moore) od glumice koja je dobila Oscara do „one tamo neke glumice“, koje se niko više i ne seća, postaje voditeljka TV fitnes programa. Na početku filma prikazuje se njena zvezda među Holivudskim zvezdama slavni, na koju se vremenom više niko i ne obazire. U nešto više od minut stala je sudbina zvezde slavni od postavljanja, preko medijima praćenog otkrivanja i mnoštva fotografisanja, do momenta kad je više niko ne primećuje dok užurbano gaze preko holivudskih pločnika. U ovom filmu je prikazano ubrizgavanje supstance radi bolje verzije sebe, ali povratka na staro nema. Elizabeth Sparkle (Demi Moore) dobija na usb reklamu sa tajnovitom sadržinom: „Da li ste ikada sanjali o boljoj verziji sebe? Morate isprobati ovaj novi proizvod. Zove se supstanca. Promenila je moj život!“

U filmu „The substance“ radi bolje verzije sebe osoba ubrizgava supstancu, a ukoliko se u nekoj fazi predomisli moguće je prekinuti dalji proces, ali nema povratka na izgled sopstvenog tela pre započinjanja procedure. Kao da nam tvorac filma poručuje da u stvarnom životu pa i u ovom imaginarnom moramo biti svesni posledica našeg činjenja ili nečinjenja određenih stvari. Posledice ostaju vidljive i mnogo su gore od prirodnog procesa starenja jer kao da se proces starenja desetine puta ubrzao spram prirodnog.

U ovom filmu uočljiva je autodestrukcija glavne junakinje. Tajanstveni glas iz laboratorije na svaki poziv zgrožene Elizabeth (Demi Moore) kojoj vreme krade Sju, bolja i mlađa verzija sebe, glas uporno govori „ Vi ste jedno“ to jest da su one isto biće koje ne živi u datom trenutku istu stvarnost. Sedam dana

jedna živi u stvarnom svetu, a druga je u nekom vidu hibernacije na supstancama i potom se zamenjuju. Sebičnošću mlađe i bolje verzije sebe kad god Sju ukrade u budnom stanju sat dva ili kasnije dan od starije verzije sebe, to na starijoj verziji dovodi do ireverzibilnih procesa starenja organizma, gotovo do truljenja mekih tkiva i izrazitih promena na kostima i venama, pogrbljenosti kičmenog stuba, ćelavosti poglavine.

„Zapamtite Vi ste jedno“ to piše na paketu kad Elizabeth (Demi Moore) otvori vrata poštanskog sandučeta gde joj misteriozna laboratorija dostavlja paket sa supstancom i uputstvima za upotrebu.

U jednom od intervjuua postavljeno je pitanje režiserki Coralie otkud ideja za film „The substance“ odgovorila je da je želela da prikaže osećanja koja je tokom celog svog života izazivala činjenica da li se osećate prijatno ili ne, zavisi od toga da li se uklapate u okvire koje je nametnulo društvo.

Coralie Forgeut je član i potpisnica osnivača „Collectif 50/50“ grupe osnovane sa ciljem da radi na rodnoj ravnopravnosti u filmskoj industriji.

Fargeut navodi kao svoje uzore Dejvida Kronenberga, Džona Karpentera, Dejvida Linča, Pola Verhovena i Mihaela Hanekea.

Producent Harvey koji želi da otpusti Elizabeth na njen pedeseti rođendan ispoljava seksizam, mizoginiju. Ime producenta je interesantno. Da li se režiserka igra imenom holivudskog moćnika Harvija Vajnstina koji je optužen za seksualno uznemiravanje 80. žena (razotkrio ga je novinar New Yorkera, Ronan Ferou, sin Mije Ferou i Vudija Alena).

Po učenju Karl Gustav Junga životni vek se sastoji od četiri perioda; detinjstva, mladosti, srednjih godina i starosti.

Po Jungu u prvoj polovini života (detinjstvo i mladost) osoba gradi Ego i okreće se ka spolja, gradi odbrambene mehanizme, stiče znanja i veštine i materijalno blagostanje. U drugoj polovini života je u potrazi za dubljim smislom- za sopstvom, okrenuta ka unutra- introspekcija, preispituje sebe, traga za smislom života, razvija se na duhovni način (1).

Kriza srednjih godina je termin koji je prvi upotrebio kanadski psiholog Eliot Žak šezdesetih godina Dvadesetog Veka. To je niz simptoma koji su usko povezani sa strahom od starenja, a okidač mogu biti prvi simptomi starenja. Gubitak roditelja, prekid dugogodišnje veze ili braka, menopauza, osamostaljenje dece, strah od starenja. Prema Levinsonu mogu se izdvojiti stabilne i prelazne faze rane, srednje i kasne odrasle dobi (Anđelković, 2016) (2).

Kod nekih ljudi pomisao na starenje i starost može izazvati intenzivan strah i anksioznost dok drugi te procese prihvataju kao sastavne delove samog životnog procesa.

Robert Butler 1969. upotrebio je izraz ejdžizam (ageism) kako bi obuhvatio raširene negativne stavove i diskriminaciju društva prema starijim osobama (Harris L.A, Dollinger S, 2003) (3).

Učestaliji su negativni stereotipi o starijim osobama, da su mrzovoljni, kruti, senilni, sporiji, nesposobni, nezainteresovani za sticanje novih znanja i veština, fizički neprivlačni, umorni, bolesni (Harris L.A, Dollinger S, 2003) (3).

Pozitivni stereotipi su da su starije osobe ljubazne, dobre, mudre. Negativne stereotipe o starijima nemaju samo mlađe osobe već i starije osobe (Cuddy i Fiske, 2002) (4).

Psihološke studije ukazuju da se osoba može osećati mlađe od svoje dobne grupe i u starijem životnom dobu (Montepare, 2009) (5).

Postoji povezanost između straha od starenja i ageizma, što je izraženiji strah od starenja to su izraženiji i negativni stavovi o starijim osobama (Boswell, 2012) (6).

Cooney, Minahan i Seedlecki (2021) ukazuju da ageizam može biti mehanizam pomoću kojeg se osoba suočava s anksioznošću uzrokovanom strahom od starenja i da se na taj način osoba psihološki distancira od onog što starost predstavlja (7).

Postoji i internalizirani ageizam kao negativni stav o vlastitom procesu starenja, prvenstveno vezano za fizički izgled (Chonody i Teater, 2016) (8).

Anksioznost povezanu s procesom starenja ne treba mešati sa strahom od smrti.

Kod muškaraca je izraženije teže prihvatanje gubitka radne i društvene uloge odlaskom u penziju, kao i gubitak društvenog statusa (Anđelković, 2016) (2).

Muškarci imaju negativniji stav o starijim osobama od žena (Hawkins, 1996) (9).

Žene su anksioznije u odnosu na pitanje sopstvenog procesa starenja u odnosu na muškarce (Yun i Lachman, 2006, Barret i Von Rohr, 2008) (10,11).

Kod osoba s nižim socioekonomskim statusom izraženiji je strah od starosti zbog preispitivanja da li će se finansijski moći nositi sa procesom starenja, bolestima i negom.

Početkom Dvadesetog Veka formirana je nova naučna disciplina Tanatologija koja se bavi istraživanjem i analizom svih činjenica iz medicinske biologije, psihijatrije, psihologije, sociologije, antropologije, istorije, religije, filozofije, umetnosti, vezanih za smrt. To je naučna disciplina koja se bavi smrću.

Opomeni „brate moj treba mreti“ kojom su se, kažu pozdravljala pri susretu dva sveštenika iz reda trapista, trebalo bi dodati „brate moj, treba voleti“. Jer upravo u ljubavi biološki dosežemo besmrtnost (12).

Polnost i smrt su dva danka koja plaćamo napretku evolucije. To su dve komplementarne, ali i izrazito suprotne pojave. Prva se događa u radosti, uživanju i nadanju; druga u patnji, strahu i ništavilu. Nekoј devojci u cvatu pokojnik bi se mogao obratiti Kornelijeveг rečima „I ja sam nekad bio mlad, i ti ćeš biti što sam ja sad.“ (12).

Može se na prvi pogled, učiniti da reklame ne znaju za smrt. Izgleda da nam se nameću samo život, vitalnost, snaga i energija besmrtnog tela (13).

Glavne izvore poricanja smrti predstavljaju prenatlašeni individualizam, prvenstvo nauke i tehnike, kao i hegemonija civilizacije čiju osovinu čine isplativost i dobit (13).

Slike prepune brižnog staranja današnjih reklama stvaraju društvo koje blista, čiji se svaki nedostatak može nadoknaditi. Mlado, gipko i glatko telo manekena svedoči o skladnom životu društva zaštićenog od nezgoda, nasilja, smrti i tragova vremena (13).

Manekeni kao da odišu zdravljem, ali se ipak, na reklamnim slikama često ukazuje na opasnost od smrti, barem u vidu nagoveštaja. Reč je o unutrašnjoj smrti, sa nevidljivim delovanjem. Prisutna je unutar tela, koje se, otuda, ukazuje kao krhko i samo po sebi opasno. Izlaganje riziku je tu prikazano u negativnom smislu. Ideal forme, koji treba dostići, podrazumeva, pre svega, opreznost: poželjno je poštovati uputstva za upotrebu krema i hranljivih preparata. Upotrebom tečnosti i sprejova sačinjenih u „laboratoriji“ valja se zaštititi od smrti koju telo u sebi nosi (13).

Zanimljivo zapažanje je da su citati koje sam navela u literaturi pod rednim brojem 12. i 13. nastali pre 35 godina, a da je uočljiva njihova bezvremenost. Da se savršeno uklapaju čak i u analizu filma „The substance“. Ukoliko ne bi bilo napomenuto da su uzeti iz knjige koja je pisana pre 35 godina, čitalac ovog rada bi mogao steći utisak da se analizira sam film. Možda i nije koincidencija, tekstovi su nastali u Francuskoј, a film je produkt francuske režiserke, možda je i mogla biti u kontaktu sa nekim od ovih tumačenja, pre svega tanatološkim.

ANALIZA FILMA „THE SUBSTANCE“ KROZ ZAPAŽENE REFERENCE

Prva zapažena referenca film „Američka lepota“

Američka lepota (American Beauty) je američki film iz žanra drama, snimljen 1999. godine. Režiju je potpisao Sem Mendes (rediteljski debi), a scenario Alan Bola. Glavnu mušku ulogu odigrao je Kevin Spejsi (Lester Bernam), lik službenika marketinške agencije koji prolazi kroz krizu srednjih godina, kada se zaljubi u tinejdžerku najbolju prijateljicu svoje kćerke, koju je odigrala Mina Suvare. Američka lepota na satiričan način predstavlja američku srednju klasu i način kako doživljava lepotu i lično zadovoljstvo, ljubav, seksualnost, materijalizam, samooslobađanje, seksualno zbližavanje. Na 72. dodeli nagrada Oskar film je pobedio u pet kategorija; za najbolji film, najbolju režiju, najboljeg glumca (Kevin Spejsi), najbolji originalni scenario i najbolju fotografiju (14).

U filmu Američka lepota ruže latica su ponavljajući motiv kroz film, one dočaravaju erotsko maštanje Lestera Bernama (Kevin Spacey) ka adolescentkinji Anđeli Hejz vršnjakinji svoje ćerke koju tumači Mina Suvare. U trenucima erotskog maštanja, Lester ima sliku latica ruža koje padaju na krevet, a na krevet prekriven laticama pada kao u san, obnaženo telo Anđele Hejz.

I u filmu „The Substance“ postoji scena, koja doduše nije repetitivna, a koja prikazuje Elizabeth (Demi Moore) koja na istovetan način pada i tone u krevet poput Anđele Hejz u Američkoј lepoti.

Druga zapažena referenca film „Gia“

Đija (Gia) američki biografsko dramski film iz 1998. godine, režirao ga je Majkl Kristofer po scenariju Kristofera i Džeja Makinernija. Govori o životu jednog od prvih supermodela, Điji Karandži (Angelina Džoli). Film prati život Đije od njenih buntovnih tinejdžerskih dana sve do tragične i prerane smrti od side, u dvadeset šestoj godini života. Radnja filma je smeštena u glamurozni svet visoke mode pred kraj 70-tih godina Dvadesetog Veka. Film prati brz uzlet manekenke, opisuje njene ljubavi i strasti, ali i zavisnost od narkotika i samodestruktivnost, sve do oboljevanja od AIDSa i smrti kao jedna od prvih žena u SAD koja je umrla od ove zarazne bolesti (15).

U filmu „The Substance“ momenat kad mlađa verzija preuzima posao Elizabeth i postaje medijski prepoznata i tražena, podseća na biografski film „Gia“, koji govori o usponu u karijeri prvog supermodela u SAD, Gia Mari Karangi, koja je preko noći postala krajem 70-tih godina XX Veka popularna i tražena od strane vodećih modnih agencija, kao i vodećih modnih časopisa. Strmoglav uspon u karijeri za Giu je značio još strmoglaviji pad u zavisnost od narkotika, prostituciju, HIV/AIDS i smrt u 26. godini.

Treća zapažena referenca film „Biti John Malkovich“

Film Biti Džon Malkovič (Being John Malkovich) je američka komedija sa elementima fantastike iz 1999. godine u režiji Spajk Džounsa, po scenariju Čarlija Kaufmana. Radnja filma prati lutkara Krejga Švarca (Džon Kjuzak) koji otkriva portal koji vodi u um poznatog holivudskog glumca Džona Malkoviča. U filmu Džon Malkovič glumi samog sebe. Film je nominovan za brojne nagrade uključujući tri nominacije za Oskara (najbolja glumica u sporednoj ulozi, najbolji režiser, najbolji originalni scenario), četiri Zlatna globusa, tri nagrade Udruženja glumaca i tri BAFTE (osvojio je nagradu za najbolji originalni scenario) (16).

Krejgovo novo radno mesto je veoma čudno, nalazi se na sedmom i po spratu poslovne zgrade gde ne može da se stoji uspravno te uposlenici i posetioci hodaju povijeno. Iza jednog od ormarića nalaze se mala vrata koja predstavljaju portal koji vodi u telo poznatog glumca Džona Malkoviča. Kreg i njegova preduzimljiva koleginica Maksin organizuju ture da za 200 dolara svakom omoguće kratkotrajan boravak u telu Džona Malkoviča u trajanju od 15 minuta (16).

Prolaz kroz poluspušten zastor na vratima, kad Demi Moore mora da se povije da bi ušla u prostorije gde preuzima u poštanskom sandučetu supstancu podseća na film Biti John Malkovich i na ulazak i hodaње kroz međusprat, kao i sam prolaz kroz taj otvor podseća na pronalazak otvora U Biti John Malkovich koji je portal koji vodi ka samom John Malkovichu.

Četvrta referenca film „12 majmuna“

Film „12 majmuna“ (12 Monkeys) je američki naučno fantastični film iz 1995. godine, u režiji Teri Gilijama, kao prerada kratkog igranog filma „La jetee“ autora Krisa Markera iz 1962. godine. Glavna muška uloga dodeljena je Brus Vilisu u ulozi Džejs Kola, robijaša kog naučnici iz budućnosti šalju u prošlost kako bi istražio okolnosti koje su dovele do širenja smrtonosnog virusa koji je pobio gotovo celo čovečanstvo. Film se bavi putovanjem kroz vreme, kritikom moderne nauke, posebno psihijatrije koja je prikazana kao nehumana i nepravedna prema pojedincima koji se proglase bolesnim. Uočljiva je kritika savremenog potrošačkog društva. Bred Pit je nominovan za nagradu Oskar za najboljeg glumca u sporednoj muškoj ulozi, dok je Zlatni globus osvojio u istoj nominaciji. Film je bio u nekoliko kategorija nominovan za nagradu Saturn (17).

Zapuštenost, prljavština oko ulaza gde Elizabeth (Demi Moore) nabavlja substancu u poštanskim sandučićima podseća na postapokaliptične scene iz filma „12 majmuna“, na prostorije u Baltimoru gde je sedište „12 majmuna“ predvođeno Jeffreyja Goinesa (Brad Pitt) a pred koje stiže James Cole (Bruce Willis) u pratnji psihijatra Kathryn Raily (Madeleine Stowe). Ceo Baltimor iz 1990. godine predstavljen je kao ruglo kriminala i narkomanije, kao geto u kome su ulice preplavljene smećem, havarisanim automobilima, uličnim kriminalcima, beskućnicima...

Peta referenca muzički spot Bennny Benassi „Satisfaction“

„Satisfaction“ je pesma Italijanskog DJ Beni Benasija, nastala u Italiji juna 2002. godine, kao vodeći singl njegovog albuma „Hypnotica“. U pesmi dva vokala muški i ženski repetitivno sintisajzerski ponavljaju "Push me and then just touch me till I can get my satisfaction". To je Benasijev debi singl i najuspešnija pesma, koja je 2014. godine proglašena 54. najprodavanijim singlom 21. veka u Francuskoj sa 382 000 prodatih kopija (18).

Kad mlađi alterego koristi alat po stanu, burgije, bušilice, to je izuzetna referenca na muzički spot Beni Benasi „Satisfaction.“

Šesta referenca muzički spot Eric Prydz „Call on me“

„Call on Me“ je pesma producenta i švedskog DJ Eric Prydza. Pesma je bazirana na semplu pesme Stiva Winwuda iz 1982. godine pod nazivom „Valeri“, sa albuma „Talking Back to the Night“. „Call on Me“ kao pesma je poznata koliko i kao muzički spot za pesmu gde nekolicina devojaka i jedan momak izvode vežbe aerobika i plesa koji sugerišu na seks. To je četvrti najprodavaniji singl 2004. godine u Velikoj Britaniji sa prodatih 335 000 kopija u godinu dana uključujući DVD singl sa nerecenziranim spotom. Pesma je ostala pet nedelja na prvom mestu „UK Singles Chart“, najduže od svih singlova te godine (19).

Kad mlađa verzija Demi Moore pred kamerama izvodi fitnes vežbe, to su pokreti koji asociraju na one iz spota Eric Prydz „Call on me.“

Sedma zapažena referenca iz filma „Gia“

Kad mlađi alter ego zabada iglu u zagnojenu ranu na leđima starije verzije sebe da bi uzela likvor, podseća na film Gia, kad se Gia kao heroinski zavisnik bode u zagnojenu izraslinu na ruci.

Osma zapažena referenca

Matriks je naučno fantastični akcioni film iz 1999. godine, scenariste i režisera Lane i Lili Vačauski. Glavnu mušku ulogu igra Kijanu Rivs. Film predstavlja distopijsku budućnost gde je realnost zapravo simulirana stvarnost koja se zove „Matriks“, a koju stvaraju samosvesne mašine da bi sebi potčinile ljudsku populaciju, čija tela koriste kao izvor energije. Računarski programer Neo započinje pobunu protiv mašina zajedno sa drugim ljudima koji su oslobođeni iz „sveta sna“ (20).

Matriks je poznat po vizuelnom efektu poznatom kao „bullet time“. Film spada u sajberpank podžanr. Sadrži mnoge reference na filozofske i religijske ideje, kao što je Platonov „Mit o pećini“, Bodrijarov „Simulacra and Simulation“, kao i na Kerolovu „Alisu u zemlji čuda“. Na režiserke filma uticala je japanska animacija i filmovi sa prikazima borilačkih veština, kao i koreografija borbi na filmu i „vajer fu“ tehnika iz hongkoške filmske industrije. Film je premijerno prikazan u SAD, 31. marta 1999. godine. Osvojio je četiri oskara, nagradu BAFTA i nagradu Saturn (20).

Kad Elizabeth (Demi Moore) pri tuči s mlađom verzijom sebe, šutne svoj alterego koji pada kao što se povijaju unazad i kreću u filmu „Matriks.“

Deveta zapažena referenca iz filma „Gia“

Kad mlađi alterego trči u plavoj haljini, faktički pokušava da pobegne sa prenosa Novogodišnje noći, asocira na film Gia kad trči Gia (Angelina Jolie), koja isto beži od svojih unutrašnjih demona da bi ponovno uzela heroin u zagnojenu ranu na ruci.

Deseta referenca serija „The X files“, epizoda „Hungry“

„Hungry“ je treća epizoda sedme sezone naučno fantastične tv serije „The X files“. Premijerno je prikazana na Fox network u SAD 21. novembra 1999. godine. Scenario je napisao Vins Giligan, režirao Kim Maners. Epizoda je ocenjena sa rejtingom 9,6, a inicijalno je pogledalo 17 miliona ljudi (21).

Ispadanje zuba kod mlađeg alterega Demi Moore i otpadanje noktiju, asocira na viđeno u epizodi Dosijea X „Hungry“.

Jedanaesta referenca serija „The X files“, epizoda „The Post-modern Prometheus“

„The Post-Modern Prometheus“ je peta epizoda pete sezone Američke naučno fantastične tv serije „The X files“, prvi put emitovane 30. novembra 1997. godine na Fox networku u SAD. Scenario i režija potpisana od strane Kris Kartera. Ovu epizodu je inicijano odgledalo 18,7 miliona gledalaca. Epizoda je nominovana za sedam Emi nagrada 1998. a jednu je osvojila (22).

Kad se u filmu The substance pojavi Monstrum koji je posledica ponovnog nedozvoljenog ubrizgavanja substance koja izazove multiplikacije i genetske malformacije, podseća na epizodu Dosije X „The Post-Modern Prometheus.“

Dvanaesta referenca film „Podlih osam“

Prokletnici (Inglorious Basterds) je ratni film iz 2009. godine, scenariste i režisera Kventina Tarantina. Glavne uloge tumače Bred Pit, Kristof Valc i Melani Loran. Radnja filma govori o dve zavere kojima bi se izvršio atentat na politički vrh nacističke Nemačke i samog Adolfa Hitlera, čime bi se i sam drugi Svetski rat završio u korist saveznika. Jedna zavera je planirana od mlade francuske Jevrejke, vlasnice bioskopa, koju igra Melani Loran. Druga zavera je planirana od strane jevrejskih savezničkih vojnika koje predvodi poručnik Aldo Rejn koga igra Bred Pit. Tarantino je napisao scenario za ovaj film 1998. godine, ali nije mogao da smisli odgovarajući kraj filma. Film je rađen u ko-produkciji SAD i Nemačke, započeto je snimanje 2008. godine, a sniman je u Francuskoj i Nemačkoj. Premijerno je prikazan 20. maja 2009. godine na Kanskom filmskom festivalu, a u bioskope je iste godine pušten. Film je zaradio 321 milion dolara širom sveta i bio najuspešniji Tarantinov film, dok ga 2012. godine nije pretekao film „Đangova osveta.“ Imao je osam nominacija za Oskara, uključujući za najbolji film, najboljeg režisera i najbolji originalni scenario. Kristof Valc je osvojio nagradu za najboljeg glumca na Kanskom filmskom festivalu, kao i nagradu BAFTA, nagradu Udruženja filmskih glumaca, nagradu Udruženja televizijskih filmskih kritičara i nagradu Oskar za najboljeg sporednog glumca (23).

Šikljanje krvi po bioskopskoj publici podseća na Tarantinov film „Prokletnici“ na završne scene u bioskopskoj sali, samo što je u filmu „The substance“ reč o šikljanju krvi po preneraženoj publici, dok je u

filmu „Prokletnici“ prikazano spaljivanje publike bacačima plamenova, a u publici su bili čelnici nacističke Nemačke i sam Hitler, prikazana je jedna Tarantinovska fiktivna verzija kraja Drugog svetskog rata.

UMESTO ZAKLJUČKA

Promišljanje o filmu „The Substance“ kroz moguće reference iz sveta filmova, serija, muzičkih spotova koji su obeležili odrastanje moje generacije, a sve to provučeno kroz teorijske osvrte na proces starenja i šta to nosi za jedinku od anksioznosti do preispitivanja, ageizam okoline, pokušaje da se antiaging metodama telo podmladi i želja da se što duže zadrži ideal mladosti. Savremeno doba naročito u svetu medija i televizije nosi sa sobom breme večite mladosti i borbu sa nezaustavljivim vremenom. Danas su izuzeci javne ličnosti koje su se prepustile prirodnim procesima starenja.

Literatura:

1. Jung K.G. Odabrana dela 1-5. Matica srpska, Novi Sad, 1978.
2. Anđelković, V. *Odrastanje u odrasloj dobi*. Niš: Filozofski fakultet, 2016.
3. Harris, L. A. & Dollinger, S. (2003). Individual differences in personality traits and anxiety about aging. *Personality & Individual Differences*, 34 (2), 187–194. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(02\)00019-3](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00019-3)
4. Cuddy, A. J. C. & Fiske, S. T. (2002). Doddering but dear: Process, content, and function in stereotyping of older persons. In: Nelson, T. D. (ed.), *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons*. Cambridge: The MIT Press, 2–26.
5. Montepare, J. M. (2009). Subjective age: Toward a guiding lifespan framework. *International Journal of Behavioral Development*, 33, 42–46. <https://doi.org/10.1177/0165025408095551>
6. Boswell, S. S. (2012). Predicting trainee ageism using knowledge, anxiety, compassion, and contact with older adults. *Educational Gerontology*, 38, 733–741. <https://doi.org/10.1080/03601277.2011.559864>
7. Cooney, C., Minahan, J. & Siedlecki, K. L. (2021). Do feelings and knowledge about aging predict ageism?. *Journal of Applied Gerontology*, 40 (1), 28–37. <https://doi.org/10.1177/0733464819897526>
8. Chonody, J. M. & Teater, B. (2016). Why do I dread looking old?: A test of social identity theory, terror management theory, and the double standard of aging. *Journal of Women & Aging*, 28 (2), 112–126. <https://doi.org/10.1080/0895284.1.2014.950533>
9. Hawkins, M. J. (1996). College students' attitudes toward elderly persons. *Educational Gerontology: An International Quarterly*, 22 (3), 271–279. <https://doi.org/10.1080/0360127960220305>
10. Yun, R. J. & Lachman, M. E. (2006). Perceptions of aging in two cultures: Korean and American views on old age. *Journal of Cross-cultural Gerontology*, 21 (1–2), 55–70. <https://doi.org/10.1007/s10823-006-9018-y>
11. Barrett, A. E. & von Rohr, C. (2008). Gendered perceptions of aging: An examination of college students. *International Journal of Aging and Human Development*, 67, 359–386. <https://doi.org/10.2190/AG.67.4.d>
12. Rifije Ž. Biološki odnos smrti i seksualnosti. Smrt, nasilje i seksualnost, Beograd, Knjižara Plato, 1992.
13. Bodri P. Izlaganje opasnostima: Između poricanja i ritualnosti (reklame i odnos prema smrti). Smrt, nasilje i seksualnost, Beograd, Knjižara Plato, 1992.
14. [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Amerikan beauty](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Amerikan_beauty) (pristupljeno 08.04.2025)
15. <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Gia> (pristupljeno 08.04.2025)
16. [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Biti John Malkovich](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Biti_John_Malkovich) (pristupljeno 08.04.2025)
17. [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Dvanaest majmuna](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Dvanaest_majmuna) (pristupljeno 09.04.2025)
18. [https://en.wikipedia.org/wiki/Satisfaction_\(Benny Benassi song\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Satisfaction_(Benny_Benassi_song)) (pristupljeno 09.04.2025)
19. [https://en.wikipedia.org/wiki/Call_on_Me_\(Eric Prydz song\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Call_on_Me_(Eric_Prydz_song)) (pristupljeno 09.04.2025)
20. <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Matriks> (pristupljeno 10.04.2025)
21. [https://en.wikipedia.org/wiki/Hungry_\(The X-Files\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hungry_(The_X-Files)) (pristupljeno 10.04.2025)
22. [https://en.wikipedia.org/wiki/The Post-Modern Prometheus](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Post-Modern_Prometheus) (pristupljeno 11.04.2025)
23. <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Prokletnici> (pristupljeno 11.04.2025)

DETINJSTVO U DREVNOJ RIMU I UMETNOSTI

Bojana Cokić

"LAZARICA PEDIJATIM". PRIVATNA PEDIJATRIJSKA ORDINACIJA, ZAJEČAR

Sažetak: Detinjstvo je u drevnoj Rimu bio period života koji se razlikovao života odraslog doba. Razlike su postojale i u zavisnosti od društvene klase i pola. Odojčad u početku nisu smatrana potpuno ljudskim bićima, stižući taj status tokom vremena kako su razvijala sposobnost hodanja i govora. Izračunato je da je 28% sve dece umrlo pre nego što je navršilo 12 meseci, a oko polovina rimske dece umrlo je pre nego što je navršilo 10 godina.

Detinjstvo je obeležavala igra, obrazovanje i očekivanje doprinosa domaćinstvu, pri čemu su dečaci i devojčice imali različite životne puteve. Rimska deca su nosila drugačiju odeću od odraslih dok nisu postala punoletna ili se nisu udala.

Obrazovanje dece se obično obavljalo kod kuće. Kada se deca nisu školovala, njihovo vreme za igru se sastojalo od raznih igračaka kao što su zvečke, lutke napravljene od tkanine, gline ili voska, igračke oružje, blokovi sa slovima, čigre, lopte i obruči napravljeni od štapova. Psi su takođe bili uobičajeni kućni ljubimci

sa kojima se deca igrala. Rimskoj deci nije bilo dozvoljeno da se kupaju u rimskim kupatilima, već su se kupala kod kuće.

U rimskoj umetnosti, deca su često bila prikazivana i u javnom i u privatnom kontekstu, što je odražavalo njihov značaj u rimskom društvu kao nastavka porodične loze. Pojavljuju se u različitim oblicima umetnosti, uključujući statue, reljefe, sarkofage, pa čak i na predmetima svakodnevnog upotrebe poput kućnog nameštaja. Ovi prikazi pružaju uvid u rimsku percepciju detinjstva, porodičnog života i društvenih hijerarhija.

ULOGA MEDICINE U DELIMA EDUARDA KACA, STELARKA I NILA HARBISONA

Jovana Nikolić

UNIVERZITET U NIŠU, FAKULTET UMETNOSTI U NIŠU

Sažetak: Analizom dela umetnika Eduarda Kaca, Stelarka i Nila Harbisona, koji se nalaze na granici umetnosti, nauke i tehnologije, rad teži osvetljavanju načina na koje medicina postaje ne samo tema, već i povod i ključ za razumevanje savremene umetničke prakse. Upotrebom hirurških intervencija, kao umetničkog alata, izabrani radovi nude prostor za redefinisane tela i identiteta. Sva tri umetnika hirurškim intervencijama spajaju svoja tela sa tehnologijom ugradnjom mikročipova (Kac i Harbison) ili veštačkih organa (Stelark i Harbison) i stavljaju pred publiku pitanja o percepciji tela kao medija i granicama njegove modifikacije.

U performansu „Time Capsule“ (1997. godine), ugradnjom mikročipa za identifikaciju, Eduardo Kac pretvara svoje telo u „predmet evidentiranja“ u bazama podataka. Registrujući sebe u međunarodnoj bazi podataka, Kac otvara pitanja o identitetu, kontroli, praćenju i vlasništvu nad ljudskim telom u eri digitalnih tehnologija.

Sa druge strane, u eri naučno-tehnološke ekspanzije, Stelark (Stelarc) posmatra ljudsko telo kao „zastarelo“ – ono je platforma koju treba transformisati upotrebom tehnologije i time ga hibridizovati. Eksperimentalnim radom „Ear on Arm“ / „Internet Ear“ (2007. godine), u kome tehnologiju ne tretira kao pomagalo, već kao alat za proširenje i redizajn ljudskog tela, hirurški ugrađuje veštačko uvo u ruku i povezuje ga sa mikrofonom i internetom.

Za razliku od E. Kaca i Stelarka, tehnologija za Nila Harbisona ima i praktičnu funkciju - postaje deo njegovog identiteta trajnom ugradnjom uređaja u njegovu lobanju, činiči ga prvim zvanično priznatim kiborgom na svetu. Harbison je rođen sa ahromatopsijom, ali je umetničko-tehnološkim istraživanjem uspeo da razvije uređaj „eyeborg“ koji mu omogućava da „čuje“ boje.

Umetničke prakse Eduarda Kaca, Stelarka i Nila Harbisona svedoče o ogromnoj ulozi medicine u savremenoj umetnosti – kod Kaca je ona tema i povod, kod Stelarka tema i ključ, a kod Harbisona povod i ključ za razumevanje umetničkog dela. U njihovim pristupima postoje brojna preplitanja koja grade složenu mrežu odnosa između umetnosti i medicine - medicina postaje aktivni činilac umetničkog procesa, omogućavajući umetniku izlazak iz tradicionalnih okvira i ulazak u polje eksperimenta, otvarajući time prostor za redefinisane tela i identiteta savremenog čoveka.

Ključne reči: Savremena umetnost, telo, identitet, Stelarc, Eduardo Kac, Neil Harbisson

Literatura:

1. Velasco, J., & Weber, K. (Eds.). (2024). „Bio-Art: Varieties of the living in artworks from the pre-modern to the anthropocene“. transcript Verlag
2. Pristauz, Julius. "Neil Harbisson: The reality of a cyborg." Metal Magazine. Pristupljeno 03.10. 2025. <https://metalmagazine.eu/en/post/neil-harbisson-the-reality-of-a-cyborg>.
3. Palomares Cantero, Juan Manuel. "Neil Harbisson and cyborgism." CADEBI, Universidad Anáhuac México. Poslednje izmene: 02.09.2024. Pristupljeni 03.10.2025. <https://www.anahuac.mx/mexico/CADEBI/en/noticias/neil-harbisson-and-cyborgism>.
4. Andermann, Jens & Giorgi, Gabriel. (2017). „We are never alone: a conversation on bio art with Eduardo Kac“. Journal of Latin American Cultural Studies. 26. 1-19. 10.1080/13569325.2016.1274646.
5. Machado, Arlindo. "A Microchip Inside the Body." Eduardo Kac. Poslednje izmene: 22.02.1998. godine, pristupljeno: 3.10.2025. <https://www.ekac.org/microinside.html>.
6. Yetisen, Ali K., Joe Davis, Ahmet F. Coskun, George M. Church, and Seok Hyun Yun. "Bioart." Trends in Biotechnology 33, no. 12 (2015): 724–34. doi:10.1016/j.tibtech.2015.09.011.
7. Hayles, N. K. (1999). „How we became posthuman: Virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics“. University of Chicago Press.
8. Stelarc, "Home/Index." STELARC. pristupljeno: 3.10.2025. http://stelarc.org/_php#page/1.

ИЗМЕЂУ МУЧЕНИЧКОГ ВЕНЦА И ПОЛИТИЧКЕ ЛОЈАЛНОСТИ - МАРТИРИЈИ СВЕТИТЕЉА У САКРАЛНОЈ УМЕТНОСТИ

Ана Милошевић

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ „ВЕРОСЛАВА ВЕЉАШЕВИЋ”, СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА

Од времена Нерона па све до Константина и Миланског едикта, рана хришћанска црква је, са прекидима и у различитом интензитету, била изложена прогонима од стране власти. Још у првим вековима хришћанства успостављене су основе идентитета који се базирао на афирмацији бола и патње, што представља концепт потпуно стран античкој култури и систему вредности. Сведочанства о мучеништвима циркулисала су у облику писама између локалних цркава и читана на састанцима конгрегације. У вековима када је хришћанство постало званично прихваћена религија у Римском царству и када су прогони престали, обимна сачувана хагиографска литература представљала је важну везу са изворним периодом историје ране цркве, али истовремено и корпус сведочанстава о непрегледном асортиману најразличитијих мучења и страдања.

Представе смрти светитеља срећемо током целог средњег века у минијатурама рукописних менолога али и зидним календарима средњевековних српских цркава. Периоди великих страдања и религиозних борби током 15. и 16. века, довели су и на истоку и на западу до оживљавања менолошко-мартиролошке тематике.

У пост-византијском сликарству, након пада Цариграда и великог дела источно-хришћанске хемисфере под турску власт, појава ове тематике доводи се у везу са идејама активне побожности и страдања за веру које је пропагирала православна црква на челу са великим манастирским центрима. Посебну групу зидних менолога представљају они из светогорских храмова, настали у 16. веку под утицајем критске школе, одакле се ова тема проширила на континенталне делове Грчке и друге земље православног света.

Сличну склоност ка ужасном и упечатљивом налазимо у визуелној имажерији католичке реформације, на пример, у највећем мартиролошком фреско ансамблу – цркви Сан Стефано Ротондо у Риму. Само пар година касније, објављено је и штампано издање са сликама из Сан Стефано Ротондо под називом *Ecclesiae militantis triumphi*, са циљем да се обезбеди визуелни материјал за друге језуитске колегије широм Европе.

Јединствени пример развијеног мартиролошког циклуса у Србији у 18. веку налазимо у зидном сликарству манастира Драче код Крагујевца. Како су циљна публика драчанског живописног програма били хајдуци српске милиције који су се активно борили у царској војсци, гинули, били рањавани, заробљавани од стране Турака, често и сурово мучени, представе смрти знаменитих хришћанских светитеља требало је да код њих потпале религиозни жар и подстакну их на слична страдања. Мученичка смрт зарад небеске награде овде је поистовећена са борбом против Турака на страни аустријског цара која се у 17. и 18. веку сматрала парадигмом борбе између добра и зла.

SVEST DRUGOG: OD AVE DO TRISOLARIJANACA

Emil Vlajić

LEKAR U PENZIJI, MALI IZVOR

Postoje različite teorije koje pokušavaju da objasne fenomen ljudske svesti. Međutim, ne-ljudska svest takođe može da postoji. Tema je u domenu naučne fantastike i nauka se ne bavi ovim problemom, jer, bar za sada, svest koja nije ljudska ne postoji. Umetnost nije ograničena čvrstim naučnim okvirima već obrađuje ovu temu na slobodniji način.

Kroz primere iz umetnosti kao što su film „Ex Machina“ iz 2014. i roman „Problem tri tela“ iz 2008. godine, mogu se uočiti razlike i sličnosti između veštačke i tuđinske svesti kao i odnos ne-ljudske prema ljudskoj svesti.

Ava, android iz filma „Ex Machina“ je primer veštačke svesti stvorene od strane čoveka. Osmišljenja je da imitira ljudsko ponašanje i emocije, i veštački je stvorena po modelu ljudske svesti. Trisolarijanci iz Problema tri tela poseduju svest radikalno tuđu i nezainteresovanu za ljudske vrednosti.

Iako različite po poreklu i obliku, obe svesti dele ključne osobine u odnosu na čoveka: neprozirnost namera, nedostatak empatije i nemogućnost istinske komunikacije.

Potrebno je napustiti antropocentrični pogled kako bismo uopšte mogli da zamislimo drugačije oblike svesti. U tom procesu umetnost igra ključnu ulogu jer, za razliku od nauke, ne mora da dokaže – već da zamisli i prikaže.

Umetnost u ovom slučaju ne nudi ogledalo u kojem prepoznajemo sebe, već prozor kroz koji naslućujemo Drugog – inteligenciju koja ne liči na nas, ali koja, upravo zato, proširuje naše shvatanje svesti i granice ljudskog razumevanja.

PRIKAZ KNJIGE „VODOSKOKA HUK“ AUTORA PRIM. DR. SCI. MED ZORAN IVANOV

Zoran Ivanov

NOVI SAD

Autor ove knjige je takođe i autor mnogobrojnih naučnih radova iz oblasti medicine rada, mobinga, sudskog veštačenja, publikovanih u domaćim i međunarodnim časopisima. Tvorac mobingometrije i autor knjige o mobingu. Takođe je autor i knjige iz oblasti sudskog veštačenja. U ovom radu biće predstavljena knjiga „Vodoskoka huk“. Reč je poetsko proznom delu prožetom fotografijama autora grafički obrađenim. Da li je reč o fikciji ili pak autobiografiji ostaje na čitaocu da promišlja.

„Mnogi događaji prođu, prolete ili prelete između nas i kasnije se setimo „pa ovo se stvarno desilo.“ I bude nam žao što nismo zapisali ili slikali i sebi i drugima, jer smo žurili na sastanak ili na bus. Ili smo žurili ni sami ne sećamo se gde.“

„Priča ćup se sastoji iz pet delova. Svaki deo govori o jednoj epohi i sveukupno čine jednu celinu. Kroz svih pet delova provlači se ćup kao simbol porodice, jednog naroda, jednog prostora, jednog življenja, sa jednom od tri vrste mesa, a ubačene mirođije bi trebale da daju lepši ukus. No, posle svega ostaju krhotine ćupa i potomci orijentisani na nove životne sadržaje.“

Pesme su lirske i oslikavaju treptaje duše u svome vremenu.

Treći deo knjige čine crtice iz svakodnevnog života, nastale iz SMS poruka. Stvarno je iznenađujuće koliko života prođe kroz jedan mobilni telefon.

Specifičnost knjige su grafički obrađene crno bele autorove fotografije, koje pobuđuju na razmišljanje o prošlosti, sadašnjosti i budućem vremenu.

Promocija knjige „Vodoskoka huk“ održana je 09.11.2023. godine u prostorijama društva lekara Vojvodine, o knjizi su govorili Prof. dr Milorad Žikić, književnik Milutin Pavlov i pesnik Pero Zubac. Pesme je recitovao Miodrag Petrović.

PRIJATELJI SIMPOZIJUMA

MEDICINA U UMETNOSTI

Priroda i zdravlje

